

TÜRKİYE’DE 2839 SAYILI MİLLETVEKİLİ SEÇİMİ KANUNUNDA ÖNGÖRÜLEN ÜLKE SEÇİM BARAJININ ‘TEMSİLDE ADALET’ VE ‘YÖNETİMDE İSTİKRAR’ İLKELERİ İLE UYUMU

*Doç. Dr. Mesut AYDIN**

ÖZET

1982 Anayasası, seçim kanunları yapılırken uyulması gerekli olan iki temel ilkeye yer vermiştir. Buna göre, seçim kanunları, Anayasada öngörülen “*temsilde adalet*” ve “*yönetimde istikrar*” ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenecektir. Ancak, bu iki ilkenin birbiriyle bağdaştırılması oldukça güçtür. Çünkü, temsilde adalet ilkesine ağırlık verildiğinde, yönetimde istikrar ilkesinin, yönetimde istikrar ilkesine ağırlık verildiğinde ise, temsilde adalet ilkesinin ihlali söz konusu olabilecektir. Bu durumda, her iki ilkeden belli ölçüde ödün verilmesi ile uygun bir çözüm bulunabilir. Söz konusu ilkelere ilişkin düzenleme, 1982 Anayasasının ilk şeklinde yer almamış ancak 1995 yılında 4121 sayılı Kanunla Anayasanın 67. maddesine bir fıkra eklenmek suretiyle gerçekleştirilmiştir. Anayasal düzenlemeden önce yürürlüğe konulan 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununda (m.33) ise, milletvekili genel seçimlerinde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların yüzde onunu geçemeyen siyasal partilerin milletvekili çıkaramayacakları düzenlenmiştir. Bu durumda, 2839 sayılı Kanunda öngörülen yüzde on ülke barajı ile uyulması zorunlu “*temsilde adalet*” ve “*yönetimde istikrar*” ilkelerinin birbirleriyle uyumu sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada, diğer demokratik ülkelerdeki düzenlemelerle karşılaştırıldığında oldukça yüksek olan yüzde on ülke seçim barajının Anayasada öngörülen “*temsilde adalet*” ve “*yönetimde*

* Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Hukuk Bilimleri Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

istikrar” ilkeleri ile uyumu konusu incelenmektedir. Öte yandan, yüzde on ülke barajının seçimler sonucunda ortaya çıkardığı sorunlara da yer verilmektedir.

Anahtar kelimeler: “*Seçim sistemleri*”, “*seçim barajları*”, “*temsilde adalet ilkesi*”, “*yönetimde istikrar ilkesi*”, “*yüzde on ülke seçim barajı*”.

ABSTRACT

The Constitution of 1982 regulates two main principles that must be followed while electoral laws are enacted. In this regard, electoral laws will be enacted in a way to satisfy the principles of “*fair representation*” and “*stability in administration*”. However, the satisfaction of both principles at the same time is quite difficult. It is possible to violate the principle of stability in administration when the focus is given to the principle of fair representation, and vice versa. In this case, the optimal solution can be available by making concession from both principles to a certain extent. The regulation related to these principles did not exist in the original form of the Constitution of 1982 but it was inserted into Article 67 of the Constitution with the Law Numbered 4121 in 1995. According to Article 33 of the Parliamentary Electoral Law Numbered 2839 which was entered into force before the constitutional amendment states that no candidates of a political party which has not obtained more than 10% of all of the valid votes in Turkey as a whole or, in the case of by-elections, in all of the by-election districts shall enter the parliament. In this case, the problem of conformity between the electoral threshold of 10% and the principle of “*fair representation*” and “*stability in management*” arises. In this article, the conformity of the country electoral threshold that is quite high when it compared with other democratic countries’s regulations with the principles of “*fair representation*” and “*stability in administration*” will be analyzed. At the same time, the problems raised from the electoral threshold of 10% will be mentioned.

Key words: “*Electoral systems*”, “*electoral thresholds*”, “*the fair representation principle*”, “*the stability in administration principle*”, “*the electoral threshold of 10%*”.

GİRİŞ

Demokrasiyi, Amerikan başkanlarından Abraham Lincoln’ün meşhur tanımını ile “*halkın halk tarafından halk için yönetimi*” şeklinde tanımlamak mümkündür¹. Bu durumda, demokratik bir yönetimin kurulabilmesi için seçim kurumu önem taşımaktadır. Başka bir deyişle, demokratik bir yönetimin temelinde, serbest ve dürüst seçimler yer almaktadır. Seçimler aracılığıyla iktidar belirlenmekte ve halkın yönetime katılması sağlanmaktadır. Bu nedenle, demokrasilerde seçimlerin vazgeçilmez ve hayati bir önemi bulunmaktadır.

Ülkelerin seçim sistemleri ile ilgili hükümler Anayasada düzenlenebileceği gibi kanunlarla da düzenlenebilir. Kanunlarla seçim ilkelerinin belirlenmesi, parlamento çoğunluğunun iradesi doğrultusunda seçimlerde uyulacak ilkelerin belirlenmesi sonucuna yol açar. Bazı yazarlar, parlamento çoğunluğunun ülke çıkarları yerine kendi çıkarları doğrultusunda davranma ihtimali nedeniyle seçim sistemine ilişkin tercihin anayasada belirlenmesinin önerilebileceğini belirtmektedir². Bunun yazılı ve sert bir anayasanın yürürlükte olması koşuluyla mümkün olduğunu söylemek gerekir. Başka bir deyişle, yazılı ve sert bir anayasa söz konusu ise, seçim sistemlerinin anayasada belirlenmesi bir güvence sağlayacak ve sadece iktidar partisinin/partilerinin yararını gözetecek değişiklikler kolayca gerçekleştirilemeyecektir³. Ancak, bunun ülke koşullarının seçim sisteminin değiştirilmesini gerekli kıldığı durumlarda, seçim sisteminin kolaylıkla değiştirilememesi gibi bir sakıncası bulunmaktadır⁴.

¹ Bkz. Erdoğan, Mustafa, *Anayasal Demokrasi*, 5. B., Siyasal Kitabevi, Ankara 2003, s.232; Ancak, modern demokrasilerde, eski çağlardaki uygulamadan farklı olarak, halk artık iktidarı doğrudan kullanmamakta, iktidarı kullanan grubu belirlemekte ve onları denetlemektedir. Bkz. Uygun, Oktay, *Demokrasi, Tarihsel, Siyasal ve Felsefi Boyutlar*, XII Levha Yayıncılık, İstanbul, 2011, s.174.

² Araslı, Oya, *Seçim Sistemleri Kavramı ve Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri (1876-1987)*, Ankara, 1989, s.217.

³ Bkz.Araslı (1989), s.217.

⁴ Bkz.Araslı (1989), s.217-218; Teziç, Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları, 20. B., İstanbul, 2016, s.318-319.

Türkiye’de, seçimlerle ilgili genel ilkeler 1982 Anayasasının ilk şeklinde yer almamıştı. Bu konuda, Anayasa koyucunun suskun kalmasını, konunun kanun koyucu tarafından düzenlenmesi gerektiği şeklinde yorumlamak mümkündür⁵. Ancak, 1995 yılında 4121 sayılı Kanunla (m.5)⁶ Anayasanın 67. maddesine eklenen fıkra ile seçim kanunlarının, “*temsilde adalet*” ve “*yönetimde istikrar*” ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenleneceği hükme bağlanmıştır.

Anayasada yapılan değişiklikten önce yürürlükte olan ve 1983 yılında kabul edilen 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununda (m.33) ise, milletvekili genel seçimlerinde siyasal partilerin %10 ülke barajını geçmesi esası benimsenmiştir. Böylece, milletvekili genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların % 10’unu geçemeyen partiler milletvekili çıkaramazlar. Söz konusu hükmün getirilişindeki amaç; siyasal istikrar düşüncesiyle oy potansiyeli düşük olan siyasal partilerin milletvekili çıkarmalarını önlemektir⁷. Başka bir deyişle, Türkiye Büyük Millet Meclisinde (TBMM) oy potansiyeli yüksek siyasal partilerin temsil edilmesini sağlayarak, hükümet kurulmasını kolaylaştırmaktadır. Çünkü, milletvekili genel seçimlerinde oy potansiyeli düşük olan siyasal partiler bazı bölgelerde çoğunluğu sağlamasına karşılık, ülke barajını geçemedikleri için milletvekilliği çıkaramamaktadır. Bu durumda, küçük siyasal partilerin çıkarması gereken milletvekillikleri, %10 ülke barajını geçen siyasal partiler arasında dağıtılmaktadır. Söz konusu dağılımda dikkat çeken bir nokta ise, seçimde en fazla oyu alan birinci parti lehine bir kazanç sağlanmasıdır. Başka bir deyişle, bu yöntem, büyük partilerin yararına işlemekte ve küçük siyasal partileri dışlamaktadır⁸. Böylece, büyük siyasal partilerin TBMM’de sandalye çoğunluğuna erişmesinin sağlanması ile hükümet kurulmasının kolaylaşması hedeflenmektedir.

⁵ Tanör, Bülent/ Yüzbaşıoğlu, Necmi, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, 15. B., Beta Yayınları, İstanbul 2015, s.230.

⁶ RG. 26.07.1995/22355.

⁷ Bkz.Arashlı (1989), s.276; Kuzu, Burhan, “Nasıl Bir Seçim Sistemi: Siyasi Parti Görüşleri”, *Anayasa Yargısı*, S.23, Ankara, 2006, s.283-318, s.285.

⁸ Bkz. Gözübüyük, Şeref, *Anayasa Hukuku*, Turhan Kitabevi, 19. B., Ankara, 2013, s.196; Tanör/Yüzbaşıoğlu (2015), s.231.

Seçimlerde ülke barajı uygulaması demokratik ülkelerde farklılık gösterir. Bu durum, seçimlerde seçim barajının olup olmaması konusunda, hem de barajın oranı konusundadır. Ancak, mevzuatlarında seçim barajı öngörülen diğer ülkeler incelendiğinde, seçim barajı oranının %5 ve altında olduğu görülmektedir⁹. Burada, bir karşılaştırma yapacak olursak, ülkemizde seçimlerde uygulanan %10 ülke barajı, demokratik ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça yüksektir¹⁰.

Bu çalışmada, 2839 sayılı Kanunda kabul edilmiş %10 ülke barajının, Anayasada öngörülen temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini ne ölçüde gerçekleştirebildiği konusu incelenmektedir. Bu bağlamda, milletvekili genel seçimlerinde öngörülen ülke barajının Anayasada öngörülen “*temsilde adalet*” ve “*yönetimde istikrar*” ilkeleriyle uyumu konusu incelenmektedir. Öte yandan, %10 ülke barajının seçimler sonucunda ortaya çıkardığı sorunlara da yer verilmektedir.

1. SEÇİMLER VE ÜLKE BARAJI

1.1. GENEL OLARAK

Demokratik ülkelerde, seçim sistemlerinin iki temel işlevinin bulunduğu söylenebilir¹¹. İlk olarak, parlamentoda çoğunluğu oluşturacak hükümetin belirlenmesidir. Bu işlev seçim hukukunda “*istikrar ilkesi*” olarak belirtilir. İkinci olarak, toplumdaki değişik görüşlerin parlamentoya yansımalarının sağlanmasıdır. Buna “*demokratik ya da adil temsil ilkesi*” denilir¹².

Ulusalüstü alanda kabul edilen insan hakları sözleşmelerinde serbest ve dürüst seçimler aracılığıyla yönetimin belirlenmesi gerektiği

⁹ Bkz. Case of Yumak and Sadak v. Turkey, 30.01.2007, parag.38-39.

¹⁰ Aynı yönde bkz. Türk, Hikmet, S., “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, *Anayasa Yargısı*, S.23, Ankara, 2006, s.99; Hakyemez, Yusuf Ş., “Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Açısından Seçim Barajı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XI, S.1-2, 2007, s.36.

¹¹ Tanör/Yüzbaşıoğlu (2015), s.227.

¹² Bkz.Tanör/Yüzbaşıoğlu (2015), s.227.

belirtilmektedir. Evrensel İnsan Hakları Bildirisinde (m.21), herkesin, doğrudan ya da özgürce seçilmiş temsilcileri aracılığı ile ülkesinin yönetimine katılma hakkına sahip olduğu, halkın iradesinin kamu otoritesinin temeli olduğu ve bu iradenin gizli ya da serbestliği sağlayacak benzeri yöntemlerle genel ve eşit oy ilkesine uyularak yapılacak olan düzenli ve dürüst seçimlerle belireceği düzenlenmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) 1 nolu Protokolün 3. maddesinde ise, yüksek sözleşmeciler tarafların, yasama organının oluşmasında halkın kanaatlerinin özgürce açıklanmasını sağlayacak şartlar içinde, makul aralıklarla, gizli oyla serbest seçimler yapmayı taahhüt ettikleri düzenlenmiştir. Burada, seçim sistemleri ile ilgili ayrıntılı bir hükme yer verilmemiştir. Bu durumda, seçimlerde baraj öngörülmesinin Sözleşmenin herhangi bir hükmüne ve Sözleşmenin 1 nolu Protokolün 3. maddesine aykırılık oluşturduğuna yönelik bir hükme varmak söz konusu değildir¹³. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nin konuyla ilgili kararlarında da, Sözleşme sisteminin taraflara herhangi bir seçim sistemini dayatmadığı, oyun gizliliği, serbestliği, seçimlerin belirli aralıklarla gerçekleşmesi gibi hususların garanti edildiği bir ortamda, nispi temsil veya çoğunluk sistemlerinden birinin veya bunların karmasının tercih edilebileceği belirtilmiştir¹⁴. Sonuç olarak, ulusalüstü sözleşmelerde, seçim sistemi konusuyla ilgili genel bir kural getirilmediği ve bu konunun daha çok ulusal düzenlemelere bırakıldığı görülmektedir.

Anayasada(m.67/1-2), vatandaşların, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahip olduğu; seçimler ve halkoylamasının, serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılacağı belirtilmek suretiyle, genel olarak seçimlerin esaslarına yer verilmektedir. Ayrıca Anayasada (m.67/6), “*Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir*” denilmektedir. Söz konusu hüküm,

¹³ Bkz. Yazıcı, Serap, *Demokratikleşme Sürecinde Türkiye*, 2. B., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012, s.66.

¹⁴ Yazıcı (2012), s.66.

23.07.1995 tarih ve 4121 sayılı Kanunla Anayasada yapılan değişiklikle, Anayasanın 67. maddesine 6. fıkraya olarak eklenmiştir. Bu hükümlerle, seçim kanunlarının yapılmasında dikkate alınması gereken çerçeve bir hükme yer verilmektedir. Söz konusu hükme ilişkin Meclis Anayasa Komisyonu Raporunda, teklifle, 67. maddeye "*seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir*" tarzında yazılmış bir fıkra eklendiği ve Komisyonun bu metni genel bir ilke olarak benimsediği belirtilmiştir¹⁵. Anayasa Komisyonu Sözcüsü Coşkun Kırca, maddenin Meclis görüşmelerinde şunları söylemektedir: "*Burada, "seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir" deniliyor; bu, aşağı yukarı uygar ülkelerin anayasa okutan hukuk fakültelerindeki elkitablarında yer alan bir prensiptir. Yalnız, bu prensibi, buraya koymakla, seçim kanunlarının bünyesi üzerinde hiçbir etki yaratmış olamayız. Bunlar, sadece, bu işin felsefesini gösteren genel istikametlerden ibarettir. Bu konuda bir iki söz söylemek istiyorum; bir kere şunu belirtmek isterim: "Seçim kanunlarının yapılmasında tek unsur adalet olmalıdır" fikri, dünyada, gitgide terk edilen bir fikirdir. Seçim kanunları, yine, seçmenin serbestçe oyunu kullanması esası dairesinde, iş yapabilecek parlamentolar ve ona dayanarak iş yapabilecek hükümetler çıkarmaya da hizmet etmelidir; bu, dünyada, genellikle kabul edilen bir prensiptir...*"¹⁶.

¹⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Komisyonu Esas No:2/1007; 2/1110, 2/1312, S. S. 306'ya 2 nci Ek Karar No: 17, S.sayısı:861, s.31, <<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c088/tbmm19088123ss0861.pdf>>,01.11.2016; Komisyonunda, söz konusu maddeye karşı muhalefet şerhi yazan Milletvekilleri Ali Oğuz ve Lütfü Esengün, 67. maddeye eklenen son fıkranın seçim sisteminde beklenen adaleti sağlayacak nitelikte olmadığını, "*yönetimde istikrar*" ilkesinin ne anlama geldiğinin, uygulamada nasıl sağlanacağını bilmediğini, bu düzenlemenin seçim sisteminde yapılacak hileleri ve haksızlıkları önleyecek nitelikte olmayacağını belirtmişlerdir. Bkz. Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Komisyonu Esas No:2/1007; 2/1110, 2/1312, S. S. 306'ya 2 nci Ek Karar No: 17, S.sayısı:861, s.31, <<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c088/tbmm19088123ss0861.pdf>>, 01.11.2016, s.46.

¹⁶ *TBMMTD*, C.89, 22.06.1995, B.127, O.1, s.316; <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d19/c089/tbmm19089127.pdf>, 01.11.2016.

Bu durumda, ülkemizde, seçim sistemi ile ilgili olarak, genel ilkelerin 4121 sayılı Kanunla Anayasada yapılan değişikliklerle, Anayasaya konulduğunu ve temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerine uygun bir seçim sisteminin kanun koyucu tarafından düzenleneceğini belirtmek gerekir. Öte yandan, seçim konusunda kabul edilen anayasal ilkelerle, hem kanun koyucuya nasıl bir seçim sisteminin olması gerektiği konusunda yol gösterilirken, hem de Anayasa Mahkemesi (AYM) için de seçim kanunları konusunda denetim ölçütleri ortaya konulmaktadır¹⁷. Ancak, bu iki ilkenin birbiriyle bağdaştırılması oldukça zordur. Burada, birbirine zıt bu ilkelerin bağdaştırılmasından ziyade, bu iki ilkeden belli ölçülerde ödün verilmesi ile ortalama bir yolun bulunması söz konusu olabilir¹⁸. Ayrıca, hangi ilkeden ne ölçüde ödün verilmesi gerektiğinin bilimsel olarak cevaplandırılması mümkün olmayan, ülkeden ülkeye ve dönemden döneme değişen siyasal bir tercih konusu olduğunu belirtmek gerekir¹⁹.

Seçimlerde ülke barajı uygulaması Avrupa Konseyine üye devletlerde farklılık gösterir. Bu durum, seçimlerde hem ülke barajının olup olmaması konusunda, hem de barajın oranı konusundadır. Bu bağlamda, İsveç'te bir partinin % 4 oy alması ya da %12'lik seçim çevresi barajını aşması gerekmektedir. Bulgaristan'da % 4'lük bir ulusal baraj söz konusudur. Liechtenstein'da ulusal oyların % 8'ini almak gereklidir. Danimarka'da siyasal partiler ya ulusal baraj olan % 2'lik oranı aşmalı ya da ülkenin üç coğrafi bölgesinin ikisinde belli bir oranda oy almalıdır. Hollanda da seçim barajı kullanılan oyların %0,67'sidir. Kural olarak, seçim barajları koalisyonlara aynı şekilde uygulanmamaktadır. Çek Cumhuriyeti'nde bir parti için baraj %5'tir ve bir koalisyon durumunda ise, koalisyona katılan her bir parti için % 5 oranında baraj yükseltilir. Romanya'da seçim barajı % 5'tir ve koalisyon halinde % 3 oranında yükseltilir, üç ve daha fazla partiden oluşan koalisyonlarda ise, artırma oranı % 1'dir. Polonya'da seçim barajı yerel listeler için % 5 ve ulusal listeler için % 8'dir. Bir koalisyon durumunda,

17 Bkz. Türk (2006), s.107.

18 Özbudun, Ergun "Seçim Sistemleri ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.44, S.1-4, 1995, s.533.

19 Özbudun (1995), s.533.

parti sayısına bakılmaksızın baraj % 8’dir. Aynı şekilde, Moldova’da bağımsız adaylar için seçim barajı %3’ün altındadır.²⁰

Ülkemizde, milletvekili genel seçimlerinde %10 ülke barajı öngörülmüştür. Bu barajın yüksekliği gerek ulusal alanda gerekse ulusalüstü alanda dile getirilmektedir²¹. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM)’nin 1547 (2007)²² sayılı kararında, “*yerleşik demokrasilerde genel seçimlerde %3’ten yüksek seçim barajı olmaması gerektiği*” üzerinde durulmaktadır. AKPM’nin 1791 (2007)²³ sayılı tavsiye kararında da bu konu vurgulanmıştır. Ayrıca, AKPM’nin Türkiye’ye ilişkin 1380 (2004)²⁴ sayılı kararlarında seçim kanununun %10’luk barajı yüksek bulunmakta ve oranın düşürülmesi gerektiği tavsiye edilmektedir²⁵. Burada, Avrupa Konseyine üye devletlerde uygulanan seçim düzenlemeleriyle ilgili olarak bir karşılaştırma yapılacak olursak, ülkemizde milletvekili genel seçimlerinde uygulanan %10 ülke barajı oldukça yüksektir. Bu durum, seçmen iradesinin parlamentoya yansımaları ve seçilme hürriyeti bakımından ciddi anlamda sorunlara yol açmaktadır²⁶.

Sonuç olarak, %10 ülke barajı parlamentoda çok küçük partilerin temsil edilmesini önlemeye yönelik olarak öngörülmektedir. Söz konusu amacı gerçekleştirmek için ülke barajı dışında, seçim çevresi kotası da öngörülebilir ve seçim çevresi kotasını aşamayan partilerin o çevreden milletvekili çıkarmaması esası benimsenebilir²⁷.

20 Case of Yumak and Sadak v. Turkey, 30.01.2007, parag.38-39.

21 Bkz. Case Of Yumak And Sadak v. Turkey, Grand Chamber, 08.07.2008, parag.130.

22 The Parliamentary Assembly’s Resolution 1547 (2007), m.58, <<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/XrefXML2HTMLen.asp?fileid=17531&lang=en>>,01.11.2016.

23 The Parliamentary Assembly’s Resolution 1791 (2007), m. 17/10, <<https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17532&lang=en>>,01.11.2016.

24 The Parliamentary Assembly’s Resolution 1380 (2004), m.6, <<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17225&lang=en>>,01.11.2016.

25 Bkz. Case Of Yumak And Sadak v. Turkey, Grand Chamber, 08.07.2008, parag.130.

26 Yazıcı (2012), s.66.

27 Özbudun (1995) s.527.

1.2. MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİNDE UYGULANAN YÜZDE ONLUK ÜLKE BARAJI

1.2.1. GENEL OLARAK

1982 Anayasasının ilk metninde (m.67/1, 4), vatandaşların, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasal parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve halkoynamasına katılma hakkına sahip olduğu belirtilerek, bu hakların kullanılması ile ilgili hususlar kanuna bırakılmıştır.

Milletvekili genel seçimlerindeki ülke genelinde %10 ülke seçim barajı, 10.06.1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun (m33)²⁸ ilk şeklinde yer almıştır. Böylece, büyük siyasal partileri koruyucu bir hükme yer verilmiştir. Söz konusu hükümde, 1987 yılında 3377 sayılı Kanunla değişiklik yapılmış ancak %10 ülke barajına dokunulmamıştır.

1.2.2. KANUNİ DÜZENLEME

2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 33. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir:

“Madde 33 – (Değişik birinci fıkrası: 23/5/1987 - 3377/9 md.) Genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların % 10'unu geçmeyen partiler milletvekili çıkaramazlar. Bir siyasal parti listesinde yer almış bağımsız adayların seçilebilmesi de listesinde yer aldığı siyasal partinin ülke genelinde ve ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde yüzde onluk barajı aşması ile mümkündür.

İl seçim kurulları, yukarıdaki maddeye göre, birleştirme tutanağını düzenledikten sonra sonuçları en seri şekilde telgrafla, ayrıca telefon veya telsizle Yüksek Seçim Kuruluna bildirirler.

Yüksek Seçim Kurulu, bütün illerden bu şekilde alınan bilgilere göre, Türkiye genelinde geçerli oyların toplamını yapar ve her siyasal partinin aldığı geçerli oy toplamını genel geçerli oy toplamına bölerek, siyasal partilerin ülke genelinde aldığı oy yüzdesini hesaplar ve yüzde onluk

²⁸ RG.13.06.1983/18076.

barajı aşan siyasi partilerin isimlerini il seçim kurullarına bildirir ve ilan eder.

Bu ilandan sonra, bir veya bir kaç seçim çevresinde, seçimin iptaline karar verilmesi ülke genelinde alınan oy yüzdesinin yeniden tespitini gerektirmez”.

Maddede, milletvekili genel seçimlerinde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların % 10'unu geçmeyen partilerin milletvekili çıkaramayacakları düzenlenmiştir. Maddede ayrıca, siyasal partilerin ülke genelinde aldığı oy yüzdesini hesaplama ve yüzde onluk barajı aşan siyasi partilerin isimlerini belirleme görev ve yetkisi Yüksek Seçim Kuruluna (YSK) bırakılmıştır. Ayrıca, YSK'nın %10 barajını geçen siyasal partileri ilan etmesinden sonra bir veya bir kaç seçim çevresinde, seçimin iptaline karar verilmesinin, ülke genelinde alınan oy yüzdesinin yeniden tespitinin gerektirmediği belirlenmek suretiyle seçim sonuçları üzerinde bir karmaşanın çıkmasının önlenmesi istenilmektedir. Sonuç olarak, milletvekili genel seçimlerindeki seçim barajı, 2839 sayılı Kanunda yer almış ve söz konusu kanunda, 1987 yılında 3377 sayılı Kanunla değişiklik yapılmış ancak %10 ülke barajı korunmuştur.

Seçimlerde ülke barajının öngörülmesi, büyük partilerin yararına ve küçük siyasal partilerin aleyhine bir durum oluşturmaktadır²⁹. Bir görüşe göre, bu tür bir barajın öngörülmesinde, 1970’li yıllarda hiçbir partinin Mecliste mutlak çoğunluk sağlayamamasının, ülkenin zayıf koalisyon hükümetleri ile yönetilmesinin, bu hükümetlerin içinde küçük siyasal partilerin, kamuoyundaki güçleriyle orantılı olmayan bir pazarlık ve şantaj gücü elde etmelerinin rolü vardır³⁰. Benzer yönde bir başka görüşe göre ise, bu tür bir barajın nedeni, küçük siyasal partilerin Meclise girmesini engellemek suretiyle istikrar sağlama amacıdır³¹. Yine başka bir görüş, Milli Güvenlik Konseyi Yönetiminin parlamento

²⁹ Özbudun, Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, 15. B., Yetkin Yayınları, Ankara 2014, s.288.

³⁰ Özbudun (2014), s.288.

³¹ Bkz. Gözler, Kemal, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 17. B., Ekin, Bursa, 2014, s.190; Daver, Bülent: “Seçim Sistemi ve Anayasa Yargısı”, *Anayasa Yargısı*, S.5, Ankara, 1989, s.143.

sandalyelerinin çok sayıda parti arasında parçalanmamasını sağlama ve 12 Eylül öncesinde yaşanan hükümet istikrarsızlıklarının tekrarını engellemek için bu tür bir yönetim başvurulmuştur³². Kısacası, küçük siyasal partilerin parlamento dışında kalmasını sağlamak için bu tür bir düzenlemeye yer verildiğini söylemek gerekir.

AYM, 1982 Anayasası döneminde, seçim sistemi konusunda ilk olarak, %10 ülke barajına benzer versiyonu³³ öngören 18.01.1984 tarih ve 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunda öngörülen 1/10 indirimli d'Hondt sistemi üzerinde yaptığı denetimde, seçim sistemini belirlemede kanun koyucunun takdir hakkına müdahale etmemek yönünde bir karar verdiği görülmektedir³⁴. Bu yaklaşım şekli, Mahkemenin 1961 Anayasası

³² Yazıcı (2012), s.63.

³³ Yüzbaşıoğlu, Necmi, "Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C.50, S.1-2, 1995/1996, s.125.

³⁴ Kararda şöyle denilmektedir: "*Anayasanın 67. maddesinin birinci fıkrasında vatandaşların kanunda gösterilen şartlara uygun olarak seçme ve seçilme hakkına sahip oldukları açıklanmış; bu düzenlemede Kanun Koyucu'ya sınırsız bir takdir hakkı tanınmamıştır. Gerçekten, aynı maddenin ikinci fıkrasında, seçimlerin serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yargı yönetim ve denetimi altında yapılacağı öngörülmüştür. O halde, bu esaslardan ayrılmamak şartıyla Kanun Koyucu uygun göreceği bir seçim sistemini kabul etmekte serbesttir. Eğer Anayasa Koyucu, belli ve değişmez bir sistemi öngörmüş olsaydı, böylesine önemli bir konuyu Anayasada buyurucu bir hükümlerle açıklardı. Bu yolda bir kural getirilmediğine göre Kanun Koyucu ülkenin siyasi ve sosyal koşullarına, gerçeklerine ve yararlarına uygun göreceği bir seçim sistemini tayin etmek hakkını haizdir. 2972 sayılı Kanundaki onda bir indirimli baraj uygulamalı nispi temsil sisteminin kabulü ile mahalli idareler karar organlarında değişik siyasi eğilimlerin temsili kadar, düzenli yönetim ve istikrarın sağlanması da amaçlandığı anlaşılmaktadır. ... seçimden bir çoğunluğun çıkmasının sağlanması amacıyla sisteme bir baraj konulmuş olması, uygulamada çoğunluğun karşısında karşı görüşü temsil edenlerin de seçilmelerine engel olmamaktadır. Öte yandan, baraj uygulamasının yurt düzeyinde yalnız bir parti yararına işlediği söylenemez. Siyasi partiler seçimlerde objektif olarak düzenlenmiş baraj uygulamasını kendi yararlarına kullanabilme olanağına sahip bulunmaktadırlar. Anayasamız seçim sisteminin ne olacağı konusunda bir hüküm içermediğine göre, Anayasanın seçimler ve siyasi partilere ilişkin özel hükümlerini ihlâl etmeyen yasa koyucunun siyasi tercihlerine müdahale edilmemelidir. onda bir indirimli baraj uygulamalı nispi temsil sisteminin demokratik toplum düzeninin gereklerine ters düşen bir yönü bulunmadığı anlaşılmaktadır. Hukuka bağlı batılı demokrasilerde seçim sistemlerinin ülkelerin şartlarına ve gereklerine göre çoğunluk veya nispi temsil ya*

döneminde verdiği kararından³⁵ farklıdır. Mahkeme, benimsenen seçim sisteminin kanun koyucunun tercihine bağlı bir konu olduğunu

da her ikisi arasında yer alan sistemlerden birinin tercih edildiği ve bunların aynı derecede demokratik sayıldığı görülmektedir. Onda bir indirimli nispi temsil sisteminde birtakım oyların etkisiz kalmış olmasından, bu sistemin demokratik toplum düzeni gereklerine aykırı olduğu sonucu çıkarılamaz. Sistemin gereği olarak, geçerli oyların onda birinin bütün partilerin ve bağımsız adayların aldıkları oylardan çıkarılması nedeniyle, partilerin ve bağımsız adayların aldıkları oyların birbirlerine olan oranlarının çok oy alan lehine değiştiği, aradaki oy farkının fazla olması halinde ise, çok oy alanın durumunun daha avantajlı hale geldiği görülmektedir. Bu durumun partiler arasında eşitsizliğe yol açtığı düşünülebilir. Ancak, bu eşitsizlik haklı bir nedene dayanmakta ise eşitlik ilkesinin çiğnenmiş olduğundan söz edilemez. nispi temsil sistemi yönünden «temsil ve adalet» olan haklı neden; çoğunluk sistemi yönünden, «istikrar» dir. Şu halde, siyasi tercih konusu olan seçim sistemlerini, Anayasanın diğer hükümlerine uygun olmak koşuluyla, eşitlik ilkesi yönünden yargılayıp bir sonuca varmak doğru değildir. Bir seçim sisteminin eşitliğe, dolayısıyla adalet ilkesine ağırlık vermesi, istikrarsızlığa neden olduğu; istikrara ağırlık vermesi de eşitliği, adaleti zedelediği gerekçesiyle eleştirilmektedir. Böylece seçim sistemleri üzerindeki tartışmalar hangisinin daha faydalı ya da sakıncalı olduğu noktasına gelip dayanmaktadır. Bunun takdirinin ise yasa koyucuya ait olduğu açıktır. Belirli bir seçim sistemini benimseyen Anayasa düzeni içinde, indirimli baraj sistemi uygulamasının; seçimlerde temsilci çıkaramayan partilerin, siyasi faaliyetten men edilmeleri sonucunu doğurmaması veya siyasi faaliyette bulunmak için partilerin yasama ya da mahallî idareler meclislerinde temsilci bulundurmalarının zorunlu olmaması karşısında Anayasanın 13. maddesindeki «Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamaların demokratik toplum düzenininin gereklerine aykırı olamayacağı» yolundaki ilke ile de çeliştiği söylenemez. Anılan Kanunun 2. ve 23. maddeleriyle getirilen sistemin küçük partiler yönünden özendirici olmadığı açıktır. Esasen sistem bu amaca hizmet etmek için getirilmiştir”. Bkz. AYM, 01.03.1984 T., 1984/1 E., 1984/2 K., AYMKD, S.20, s.184-190.

- 35 AYM 1961 Anayasası döneminde, seçim kanunda yapılan düzenlemeyi iptal etmiştir. Mahkemenin kararında, “...Anayasa'nın 2. maddesinde Cumhuriyetin nitelikleri sayılırken (Türkiye Cumhuriyeti .. demokratik bir hukuk devletidir.) denilmektedir. Kanun koyucu, yapacağı her kanunda, özellikle siyasî rejim ile pek sıkı ilişkisi bulunan seçim kanunlarında Anayasa'nın bu ilkesini gözönünde bulundurmak, kuracağı seçim düzeniyle iş başına gelecek meclisin demokratik bir nitelikte olmasına itina göstermek zorunluğundadır. Kanunun kurduğu seçim düzeni, demokratik sayılamayacak bir idareyi iş başına getirebilecek nitelikte ise, böyle bir düzeni koyan kanun, Anayasa'ya aykırı düşer... Yukarıda da değinildiği üzere, 32. maddenin dördüncü fıkrasında yer alan engelli seçim düzeni, seçmen azınlığına dayanan temsilcilerin Mecliste çoğunluk sağlayarak yurt yönetiminin başına geçmelerine yol açabileceğinden, Anayasa'nın 2. maddesindeki «demokratik hukuk devleti» ilkesine aykırı bulunmaktadır....Oysa dördüncü fıkrada yer alan hüküm, seçmene kendisiyle aynı doğrultuda kullanılan oyların belli bir sayıyı doldurmaması halinde bu oyların tümünün nazara alınmayacağı önceden bildirmekte ve seçmen daha başlangıçta bir ruhi baskı altına ve tereddüt içine düşmektedir. Bu bir

vurgulayarak, seçim sistemi konusunda kendisini yetkili görmemiştir³⁶. Benzer şekilde, 10.09.1987 günlü, 3403 sayılı Seçimlerle İlgili Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin XVIII inci Dönem Milletvekili Genel Seçimi Hakkında Kanunun bazı maddelerinin Anayasaya aykırılığı iddiasıyla açılan davada, anayasal sınırlar içinde seçim sistemini belirlemede kanun koyucunun takdir hakkının bulunduğu ve düzenlemede çoğunluk sisteminin dayandığı "istikrar" ilkesine ağırlık verilmesinin Anayasaya aykırı olmadığına karar verilmiştir. Kararda bu husus şöyle belirtilmiştir: "*Demokratik devletin özü, siyasal haklar, seçim ve kamusal yetkilerin anayasal temelidir. Gözetilmesi gereken husus, yasama organının seçimle oluşturulmasının yanında siyasal hakların tanınması ve kamusal yetkilerin Anayasa ile belirlenmiş sınırlar içinde kullanılmasıdır. Yasama organı, düzenleme yaparken, Anayasa ile kendisine tanınan sınırları aşmadıkça Anayasa'ya aykırılıktan söz edilemez. Anayasa, seçim sistemiyle ilgili bir açıklık taşımamakta, tercihi yasa koyucuya bırakmaktadır. Takdir yetkisine sahip olduğu bir konuda, Anayasa sınırlarını aşmadıkça, yasa koyucunun takdirini uygunlukla kullanmadığı ileri sürülemez. Sistemlerden birinin tercihi siyasî amaçla geniş ölçüde ilgilidir. Seçim yasaları, siyasî tercihlerin somutlaşmış belgeleridir. Sistemlerden birisi hakkında «iyi» ya da «kötü» yargısına*

müdahaledir ve her ne kadar kanunun içinde yer almışsa da meşru olmayan bir müdahaledir.... «siyasî partilerin ister iktidarda ister muhalefette bulunsunlar demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurları olduğu» yolundaki ilkeye de aykırı bir tutumdur. Zira bir bölüm siyasî partilerin topladığı oyları nazara almamak ve onların payına düşen milletvekilliklerini öteki partiler arasında bölüştürmek, bu bölüm siyasî partilerin, demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurları sayılması sonucunu doğurur.... Oysa dördüncü fıkradaki engel hükmü, seçim sonuçlarının değerlendirilmesini, olağan şartlardan başka bir de tamamen kanun koyucunun takdiriyle yaratılmış sun'î bir koşulun tahakkukuna bağlamıştır. Böylece 68. ve 72. maddelerdeki seçilme yeterliğine ilişkin hükümlere kanunla yeni bir kayıt eklenmiş olmaktadır. Kanun koyucunun böyle bir hüküm çıkarabileceğini kabul etmek mümkün değildir" denilmektedir. Bkz. AYM, 3,4 ve 6.5.1968 T., 1968/15 E., 1968/13 K., AYMKD, S.6, s.148-152; Özbudun, AYM'nin kararındaki gerekçelere katılmamaktadır. Yazar, 1961 Anayasası döneminde belli bir seçim sisteminin benimsenmediğini, "demokratik devlet" ilkesine ve Anayasanın seçimlerle ilgili diğer ilkelerine uygun olmak şartıyla yasama organının dilediği seçim sistemini kabul edebileceğini ve bunun onun takdir alanına ait bir konu olduğunu belirtmektedir. Bkz. Özbudun (2014), s.287.

³⁶ Bkz. Tanör/Yüzbaşıoğlu (2015), s.231-232.

varmak uygunluk denetiminin amacı dışına çıkılmasına neden olur. Yasa koyucu, bölme işlemlerindeki belirlemesi ile tercih ve takdirini güçlü ve büyük partilerden yana koyarken nispi temsil sisteminin temelini oluşturan «adalet» ilkesi yerine çoğunluk sisteminin dayandığı «istikrar» ilkesine ağırlık vermiş olsa da, Anayasa ile güvence altına alınan ilkeleri çiğnemedikçe herhangi birini seçebileceğinden, bir aykırılık doğmamaktadır. Dava konusu düzenlemenin demokratik devlet ilkesini, demokrasiyi ve demokratik toplum düzenini zedeleyen bir yönü bulunmamakta, bölme işlemi, parti ayırımı gözetilmeden uygulamaya konulmaktadır. Sınırlama sayılacak baraj sayısını yükseltmenin demokratik toplum düzeni gerekleriyle bağdaşmayan bir ölçüde olduğu söylenemez”³⁷. Böylece Mahkeme, 1982 Anayasası döneminde, 1961 Anayasası döneminden farklı olarak, “judicial self-restraint” anlayışının tipik bir örneğini vermiş ve yönetilebilir demokrasi tezini tartışma konusu yapmamıştır³⁸. Ancak, kanun koyucunun siyasal takdir alanına müdahil olmama yönündeki Mahkeme görüşünün, 23.07.1995 tarih ve 4121 sayılı Kanunla Anayasanın 67. maddesine “Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir” şeklindeki hükmün eklenmesinden sonra değiştiğini söylemek mümkündür. 4125 Sayılı Kanunun³⁹ 16. maddesiyle⁴⁰ 2839 sayılı Kanunun 34. maddesinin ikinci fıkrasını değiştiren, seçim çevresi barajına ilişkin hükümler (her ne kadar %10 ülke barajı iptal edilmemiş olsa da), temsilde adalet ilkesine aykırı bulunmuştur. Mahkemeye göre, “Anayasa’nın amaçladığı “yönetimde istikrar ilkesi” için milletvekili seçimlerinde bir ülke barajı öngörülmüşken, ayrıca her seçim çevresi için yeni bir barajın getirilmesi “temsilde adalet” ilkesiyle bağdaşmaz.

37 AYM, 09.10.1987 T., 1987/23 E., 1987/27 K., AYMKD, S.23, s.380-381.

38 Çağlar, Bakır, “Anayasa Mahkemesi Kararlarında Demokrasi”, *Anayasa Yargısı*, S.5, Ankara, 1990, s.81.

39 RG.28.10.1995/22447.

40 Madde 16: “Bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların toplamının o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek sayıdan az oy alan siyasi partilere ve bağımsız adaylara milletvekili tahsis edilmez. Ancak, iki ve üç milletvekili çıkaran seçim çevrelerinde bu oran yüzde yirmibeş olarak uygulanır ve bu seçim çevrelerinde kullanılan geçerli oyların yukarıda belirtilen oranlardan azını alan siyasi partilere ve bağımsız adaylara milletvekilliği tahsis edilmez”.

Kaldiki uygulanmakta olan nisbi temsil sisteminin bir türü olan D'Hondt sistemi de kendi içinde bir baraj taşımaktadır. İncelenen kural Anayasa'nın 67. ve 76. maddelerine, bu yolla da 2. maddesine aykırıdır. Konunun Anayasa'nın 68. ve 76. maddesiyle doğrudan ilgisi yoktur. Açıklanan nedenlerle 2839 sayılı Yasa'nın 34. maddesinin ikinci fıkrası iptal edilmelidir"⁴¹. Burada, ülke barajı dışında yeni ve ikinci bir barajın oluşturulması temsilde adalet ilkesine aykırı bulunmaktadır. Böylece Mahkemenin, daha önce vurguladığı, Anayasanın seçim sistemi tercihini kanun koyucuya bıraktığı şeklindeki içtihadının değiştiği görülmektedir⁴². Bu durumun ortaya çıkışında, 23.7.1995 tarih ve 4121 sayılı Kanunun 5. maddesi ile Anayasanın 67. maddesine eklenen "*Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir*" hükmünün payı vardır⁴³. Başka bir deyişle, bu durum, Mahkemenin seçim kanunlarına ilişkin Meclisin tercihlerine karşı, kendi görüşünü de ortaya koyabileceğini göstermektedir⁴⁴. Bazı yazarlar tarafından, yasama organının kabul ettiği seçim kanununun Mahkeme tarafından iptal edilmesinin, Anayasanın 153/2. maddesinde öngörülen AYM'nin kanun koyucu gibi hareketle yeni bir uygulamaya yol açacak şekilde hüküm tesis edemez kuralı üzerindeki tartışmaların yoğunluk kazanmasına yol açabileceği belirtilmektedir⁴⁵. Öte yandan, 4125 sayılı Kanunla 2839 sayılı Kanuna eklenen 34/A maddesinin birinci fıkrasındaki "...33 üncü maddede belirtilen yüzde onluk ülke barajını aşmış olan..." sözcükleri yönünden yapılan denetimde ise, %10 ülke barajının Anayasaya aykırı olmadığı belirtilmiştir. Ancak burada, konunun daha çok, yönetimde istikrar ilkesi bağlamında ele alındığı görülmektedir. Kararda şöyle denilmektedir: "*Seçime katılan ve 2839 sayılı Yasa'nın 33. maddesinde öngörülen % 10'luk ülke barajını aşan siyasi partilere verilecek ülke seçim çevresi milletvekilinin hesabında gözetilecek ölçünün yasama organının takdiriyle yürürlüğe konulduğu açıktır. Seçim sistemlerinin anayasal*

41 AYM, 18.11.1995 T., 1995/54 E., 1995/59 K., AYMKD, S.31, C.2, s.853.

42 Tanör/Yüzbaşıoğlu (2015), s.234.

43 Tanör/Yüzbaşıoğlu (2015), s.234.

44 Teziç (2016), s.372.

45 Teziç (2016), s.372.

ilkelere ödünsüz uygunluğu yanında kimi zorunlu koşulları içermesi kaçınılmazdır. Sistemin doğasından kaynaklanan ve yüzdelerle konulan barajlar, ülke yönünden, seçme ve seçilme hakkını sınırlayıcı, olağandışı ölçülere varmadıkça uygulanabilir, kabul edilebilir ve aykırılığından söz edilemez belirlemelerdir. Yasama organının anayasal çerçeveye bağlı kalarak takdir ettiği sınırlama ve aşırı sayılmayacak düzeydeki baraja rakam ve oran alarak el atmak, yargısal denetimin amacıyla bağdaşmaz. Kaldıki % 10'luk baraj yönetiminde istikrar ilkesine uygundur ve temsilde adalet ilkesiyle de bağdaşmaktadır”⁴⁶.

Öte yandan, 4125 sayılı Yasanın 8. maddesinde, 2839 sayılı Kanunun 3. maddesi, başlığıyla birlikte değiştirilerek 550 milletvekilinden 100'ünün "ülke seçim çevresi milletvekili" olarak seçilmesi öngörülmüştü. Ancak söz konusu düzenleme de AYM

⁴⁶ AYM, 18.11.1995 T., 1995/54 E., 1995/59 K., AYMKD, S.31, C.2, s.854; Buna karşılık, Başkan Yekta Güngör Özden, Karşı Oy Yazısında, "Milletvekili Seçimi Yasası'na 4125 sayılı Yasa'nın 17. maddesiyle eklenen "34/A" maddesinin birinci fıkrasındaki "% 10'luk ülke barajı" ülke gerçekleri ve demokratik ilkelerle bağdaşmamaktadır. Sayısal barajlar bir düzen sağlamak amacından çok, özel nedenlerle bir önlem niteliğinde getirilmektedir. "Yasama organının saygıyla karşıladığımız ve tartışmasız benimsediğimiz siyasal tercih ve takdir hakkı, Anayasa ya aykırı düşmemek koşuluyla geçerlidir. Anayasa'nın 67. maddesinin öngördüğü, hak ve özgürlükleriyle kişiliği anlam kazandı tümlenen bireylerde oluşan ulusun egemenliğini sağlayacak özgür seçim, adalet ve istikrarı gözetilen seçim yasalardır. Amaç, seçmen istencinin yasama organına olabildiğince gerçeğe yakın yansımaları, seçimlerde kullanılan oyların yasama çalışmalarındaki oy gücüyle benzeşmesidir. % 10'luk ülke barajı" bu yansımayı engellemekten ötede çarpıtacak sonuçlara neden olmaktadır. Demokrasilerde seçim yasaları, Anayasa düzeyindeki metinlerdir. Sık sık ve yasama organındaki oylama gücüne dayanılarak değiştirilmesi, yasa çıkarma olanağına sahip olanların siyasal amaçlarının - çıkarlarının aracı durumuna indirgenmesi, rejimin irasını (karakterini) bozucu anlayış ve tutumlara da neden olabilir. Sayısız sakıncaları bulunan siyasal amaçlı düzenlemeler, demokrasinin ve seçimin doğasına aykırıdır. "Yönetimde istikrar" anayasal bir kavram durumuna getirilmeden de yasalarla alınan hangi yöntem türü önlemlerle eylemli biçimde yaşama geçirilip uygulanmış, özlenen sonuç, yine de elde edilememiştir. Tersine, temsilde adalet ilkesi zedelenmiş, rejimin yozlaşması tartışmaları söz konusu olabilmıştır. Oysa, Anayasa'da vurgulanan nitelikleriyle Türkiye Cumhuriyeti'nin sonsuza değin varlığını sürdürmesi demokrasinin aydınlığıyla daha anlamlı, daha değerli ve daha olanaklıdır. Yasama organı "mâkul" oranı saptayabilir. Barajlı seçim, barajlı demokrasidir. Demokratik nitelikler yönünden nice çelişki, aykırılık ve engeli gidermek çabası, öncelikle seçim konusundaki içtenlik ve gerçekçilikle anlam kazanır. Küçük partileri dışlama amacı; demokrasinin özünü bağdaşmaz" denilmektedir. Bkz. AYM, 18.11.1995 T., 1995/54 E., 1995/59 K., AYMKD, S.31, C.2, s.868-869.

tarafından iptal edilmiştir⁴⁷. Bazı yazarlar, %10 ülke barajının neden olduğu temsilde adaletsizliğin bir ölçüde giderilmesini sağlayabilme ihtimali olan hükmün iptal edildiğini belirtmişlerdir⁴⁸. Ancak kararda, ülke barajının Anayasaya uygun bulunması ile seçim çevresi barajının Anayasaya aykırı bulunmasının nedenlerine yönelik gerekçelendirmenin yeterince yapılamadığı görülmektedir⁴⁹. Bazı yazarlar, Mahkemenin çevre barajı yerine, %10 olarak yüksek bir şekilde belirlenen ülke barajını iptal etmesinin temsilde adaleti sağlamada daha etkili olabileceğini belirtmişlerdir⁵⁰.

Yine, 23.11.1995 tarih ve 4138 sayılı Kanunun⁵¹ 3. maddesi ile 2839 sayılı Kanuna eklenen geçici 14. madde⁵² de, milletvekili genel seçiminde çevre barajının yeniden oluşturulması nedeniyle Mahkeme tarafından iptal edilmiştir⁵³. Kararda, “2839 sayılı Milletvekili Seçimi Yasası'nın, 1995/54-59 sayılı Anayasa Mahkemesi kararıyla iptal edilen, 34. maddesinin ikinci fıkrasındaki çevre barajı, bu kez 4138 sayılı Yasa'nın geçici 14. maddesiyle yeniden getirilmiştir. Kurallar karşılaştırıldığında, yalnız XX. Dönem Milletvekili Genel Seçimi için çevre barajı ayrı bir yöntem olarak öngörülmüştür. 4138 sayılı Yasa'nın 2. maddesiyle, genelde Anayasa Mahkemesi'nin kararına uyulduğu izlenimi verilmiş, ancak 3. maddesiyle getirilen geçici 14. maddeyle iptal kararı gözardı edilerek çevre barajı yeniden oluşturulmuştur. TBMM Anayasa Komisyonu ve Genel Kurulu'nda Yasa'yla ilgili görüşmeler de, bu konuda yapılan uyarılara Anayasa'ya aykırılık savlarına karşın

47 AYM, 18.11.1995 T., 1995/54 E., 1995/59 K., AYMKD, S.31, C.2, s.844-845.

48 Yazıcı (2012), s.65-66.

49 Özbudun (2014), s.291.

50 Teziç (2016), s.371.

51 RG.24.11.1995/22473 (mükerrer).

52 Geçici Madde 14: “XX nci Dönem Milletvekili Genel Seçiminde bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların toplamının % 10'undan az oy alan siyasi partilere ve bağımsız adaylara milletvekili tahsis edilmez. Ancak, seçime katılan siyasi partiler ve bağımsız adaylardan hiç biri bu oranı aşamamış ise milletvekilleri 10.6.1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 34 üncü maddesinin üçüncü ve dördüncü fıkraları hükümlerine göre paylaştırılır”.

53 AYM, 01.12.1995 T., 1995/56 E., 1995/60 K., AYMKD, S.31, C.2, s.895-899.

yasalaşmaya çalışıldığını kanıtlamaktadır”⁵⁴ denilerek, önceki düzenlemenin yeniden getirilmek istendiğine vurgu yapılmıştır.

Türkiye’de uygulanan ülke barajı konusu ulusalüstü alanda AİHM’nde de gündeme gelmiştir. AİHM’nin Türkiye’de uygulanan %10 ülke barajı ile ilgili verdiği kararda, seçim barajının oranının yüksek olduğu kayıt altına alınmış ancak seçim barajı oranını belirlemenin ulusal makamların yetkisi dahilinde olduğu belirtilmiştir. *Yumak ve Sadak ve Türkiye davasında*⁵⁵, AİHM Büyük Dairesi %10 ülke barajının Sözleşmeyi ihlal etmediğini açıklamıştır. Söz konusu davada, başvuranlar, Demokratik Halk Partisinin (DEHAP), Şırnak seçmenlerinden aldığı %45.95’lik oya rağmen, 3 Kasım 2002 Milletvekili seçimlerinde Meclise seçilememeleri nedeniyle Sözleşmenin 1 No.lu Protokolünün 3. maddesinin ihlal edildiğini iddia etmişlerdir⁵⁶. Siyasal partilerinin ulusal oyların %6.22’sini aldığı, %10’luk seçim barajına ulaşamadığı ve sonuçta Mecliste temsil edilmekten mahrum bırakıldıkları belirtilmiştir⁵⁷. Kararda, 2839 sayılı Kanununun 33. maddesinde öngörülen ulusal barajın Meclisteki sandalyelerin, ulusal düzeyde farklı listeler ve adaylar arasında ne şekilde paylaşılması gerektiğini belirlediği ve 1 No.lu Protokolün 3. maddesinde öngörülen başvuranların seçim haklarına açıkça bir müdahale teşkil ettiği tespit edilmiştir⁵⁸. Mahkeme ayrıca, uygulanan %10’luk barajın, genel bir kural olarak hangi seçim bölgesinde bulduklarına bakılmaksızın tüm siyasi parti adaylarına fark gözetmeksizin uygulandığını, seçim barajının uygulanmaya başlandığı 1983’den bu yana, çeşitli siyasal çizgilerde yer alan birçok siyasal partinin, barajı aşamadığını ve Mecliste temsil edilemediğini, 1991 ve 2007’de DEHAP ile aynı siyasi çizgide olan bir grup adayın, farklı bir siyasi partiden ya da bağımsız aday olarak Meclise girebildiğini⁵⁹, Türk seçim sisteminin üniter devlet sistemine

54 AYM, 01.12.1995 T., 1995/56 E., 1995/60 K., *AYMKD*, S.31, C.2, s.898.

55 Case Of Yumak And Sadak v. Turkey, Grand Chamber, 08.07.2008.

56 Case Of Yumak And Sadak v. Turkey, Grand Chamber, 08.07.2008, parag.116.

57 Case Of Yumak And Sadak v. Turkey, Grand Chamber, 08.07.2008, parag.116.

58 Case Of Yumak And Sadak v. Turkey, Grand Chamber, 08.07.2008, parag.117.

59 Case Of Yumak And Sadak v. Turkey, Grand Chamber, 08.07.2008, parag.123.

dayandığını, Anayasanın 80. maddesine göre, milletvekillerinin kendilerini seçen bölgeleri ya da kişileri değil, bütün ulusu temsil ettiklerini, bunun üniter devlet yapısından kaynaklandığını, her ilin, Mecliste en az bir milletvekili tarafından temsil edildiğini, kalan sandalyelerin, şehirlerin nüfusuna göre dağıtıldığını, bu nedenle tüm ülkenin temsil edildiğini, burada ülkenin anayasal yapısından kaynaklanan ve siyasi ve kurumsal kriterlere dayanarak kanun koyucu tarafından yapılmış bir tercihin bulunduğunu vurgulamaktadır⁶⁰. Sonuç olarak, Türk seçim sisteminin, bu haliyle, esasen bölgesel olarak yapılanmış partilere, ülkenin geri kalan kısmında kazanılan oylardan bağımsız olarak, Mecliste temsil imkanı sağlayan bir seçim sistemi benimseme yükümlülüğü getirmeyen 1 No.lu Protokolün 3. maddesine aykırı olmadığı belirtilmiştir⁶¹.

Mahkeme, yapılan müdahalenin, Mecliste aşırı ve zayıflatıcı bölünmeyi önlemeye ve dolayısıyla hükümet istikrarını kuvvetlendirmeye yönelik meşru bir amacı olduğu yönündeki Daire kararına da katılmıştır⁶². Kararda %10 ülke barajının, seçim barajı uygulanan diğer üye devletler ile karşılaştırıldığında (Liechtenstein %8, Rusya ve Gürcistan %7, Devletlerin üçte birinde %5, 13 Devlette ise %5'ten az) yüksek olduğu belirtilmektedir⁶³. Mahkeme ayrıca, Türk ulusal seçim barajının istisnai şekilde yüksek olduğunu ve aşağı çekilmesi gerektiğini ifade eden Avrupa Konseyi organlarının görüşlerine de önem vermektedir⁶⁴.

Mahkemeye göre, seçim barajının etkileri, bir ülkeden diğerine değişiklik gösterebilir. Seçim sistemleri de farklılaşabilir. Buna göre, bir sistem, partilerin parlamentoda daha fazla adil temsil edilmesine odaklanmışken, bir başka sistem, Mecliste bir partinin çoğunluğuna dayanan bir yönetimini ve Meclisin küçük partilere bölünmesini engellemeyi amaçlayabilir. Bu amaçların hiçbirinin, kendi içinde makul

60 Case Of Yumak And Sadak v. Turkey, Grand Chamber, 08.07.2008, parag.124.

61 Case Of Yumak And Sadak v. Turkey, Grand Chamber, 08.07.2008, parag.124.

62 Case Of Yumak And Sadak v. Turkey, Grand Chamber, 08.07.2008, parag.125.

63 Case Of Yumak And Sadak v. Turkey, Grand Chamber, 08.07.2008, parag.129.

64 Case Of Yumak And Sadak v. Turkey, Grand Chamber, 08.07.2008, parag.130.

olmadığı söylenemez. Ayrıca, barajların oynadığı rol, çeşitlerine ve her bir ülkedeki parti sistemine göre değişiklik göstermektedir. Düşük bir baraj, yalnızca çok küçük grupları dışarıda bırakır ve bu durumda istikrarlı çoğunlukların oluşması zordur, buna karşılık, parti sisteminde bölünmenin yüksek olduğu durumlarda, çok yüksek bir baraj, çoğu seçmeni temsilden yoksun bırakır⁶⁵.

Kararda, Avrupa Konseyine üye devletlerin seçim yasalarında öngörülen durumların farklılığının olası seçeneklerin farklılığını gösterdiği, her seçim yasasının ilgili ülkenin siyasal gelişimi çerçevesinde değerlendirilmesinin gerekli olduğu, bunun nedeninin söz konusu sistemin “*yasama organı seçiminde halkın iradesinin özgürce ifadesini*” garanti etmesi şartıyla, belli bir sistemce kabul edilemez olan özelliklerin bir başka sistem çerçevesinde kabul edilebilir sayılabileceği (bkz., Mathieu-Mohin ve Clerfayt, § 54), bu nedenle, itiraz edilen sisteme getirilen telafiler ve diğer korumaların etkilerinin değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir⁶⁶.

Kararda ayrıca, Hükümet tarafından seçim barajının olumsuz etkilerini dengelemek için dile getirilen, bağımsız adaylar olarak seçimlere katılma veya DEHAP’ın diğer büyük partilerden biriyle seçim koalisyonu yapabilmesine ilişkin olarak⁶⁷ telafiler konusu da tartışılmıştır. Mahkemenin, siyasal partinin seçimlere bağımsız bir aday olarak katılma olasılığına ilişkin olarak yaptığı değerlendirmede, bu yöntemin, uygulamada etkisiz olduğunun kabul edilemeyeceğini, 22 Temmuz 2007 seçimlerinde, küçük siyasal partilerin, bağımsız adaylar vasıtasıyla barajın olumsuz etkisinden kaçındıklarını, bu yolla Mecliste sandalye kazanabildiklerini ve DEHAP’ın varisi olan DTP’nin, Mecliste yirmi sandalye kazandıktan sonra bir Meclis grubu oluşturabildiğini belirtmiştir⁶⁸. Aynı durumun, diğer siyasi gruplarla bir seçim koalisyonu oluşturma olasılığı için de geçerli olduğunu, 20 Ekim 1991 seçimlerinden önce, iki büyük siyasal parti bayrağı altında iki ittifakın

65 Case Of Yumak And Sadak v. Turkey, Grand Chamber, 08.07.2008, parag.131.

66 Case Of Yumak And Sadak v. Turkey, Grand Chamber, 08.07.2008, parag.132.

67 Case Of Yumak And Sadak v. Turkey, Grand Chamber, 08.07.2008, parag.133.

68 Case Of Yumak And Sadak v. Turkey, Grand Chamber, 08.07.2008, parag.137.

oluşturulduğunu, bu şekilde DEHAP'ın selefi olan HEP'in de dahil olduğu bazı küçük siyasal partilerin Mecliste on sekiz sandalye kazandıklarını ve %10'luk yüksek seçim barajından etkilenen siyasal partilerin, barajların pratikteki etkilerinden bazılarını azaltabilecek stratejiler geliştirdiklerini belirtmiştir⁶⁹.

Öte yandan Mahkemeye göre, AYM'nin 18 Kasım 1995 tarihli kararında “*temsilde adalet*” ilkesine atıfla, iller düzeyinde %25'lik bir seçim barajı uygulanmasını iptal ettiğini, AYM'nin, adil olarak temsil edilme ve hükümet istikrarına ilişkin anayasal ilkeler arasında denge noktasını gözeterek, tartışma konusu seçim barajının aşırı etkilerini önlemek amacıyla yaptığı değerlendirmenin, söz konusu barajın etkileri nedeniyle 1 No.lu Protokolün 3. maddesinde öngörülen hakkın esasının ihlal edilmesine karşı bir güvence oluşturduğunu belirtmiştir⁷⁰.

Sonuç olarak Mahkeme, genel olarak %10'luk seçim barajının aşırı yüksek olduğu düşüncesinde olduğunu, bu barajın yüksek seviyesini vurgulayan ve aşağı çekilmesini öneren Avrupa Konseyi organları gibi bu oranın indirilmesini tavsiye ettiğini, söz konusu barajın siyasal partileri, seçim sürecinin şeffaflığına katkıda bulunmayan stratejiler izlemeye mecbur bıraktığını, ancak mevcut davada, seçimlerin kendine özgü siyasal çerçevesi ışığında ve pratikteki etkilerini sınırlayan telafiler ve diğer garantilerle birlikte değerlendirildiğinde, barajın esas olarak başvuranlara 1 No.lu Protokolün 3. maddesi bağlamında tanınan hakkın esasına zarar verdiği hususunda ikna olmadığını belirtmiştir⁷¹. Kısaca belirtmek gerekirse, Mahkemenin, seçim sistemi konusunda tercih yapma hakkını, ulusal makamların takdir hakkına ilişkin bir konu şeklinde değerlendirdiği görülmektedir. Bu nedenle, yüksek oranda öngörülen ülke barajı AİHS'ye aykırı görülmemiştir. Ayrıca, söz konusu kararda, AYM'nin 1995 tarihli kararının destekleyici argüman olarak kullanıldığı görülmektedir⁷².

⁶⁹ Case Of Yumak And Sadak v. Turkey, Grand Chamber, 08.07.2008, parag.139, 143.

⁷⁰ Case Of Yumak And Sadak v. Turkey, Grand Chamber, 08.07.2008, parag.145-146.

⁷¹ Case Of Yumak And Sadak v. Turkey, Grand Chamber, 08.07.2008, parag.147.

⁷² Hakyemez (2007), s.33.

2. TEMSİLDE ADALET VE YÖNETİMDE İSTİKRAR İLKELERİ

2.1. GENEL OLARAK

Anayasada “*Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir*” denilmektedir. Söz konusu hüküm 1995 yılında 4121 sayılı Kanunla Anayasaya eklenmiştir(m.67/6).

Anayasa koyucu burada, seçim kanunlarının temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenmesi gerektiğini öngörmüş olsa da, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini birbiriyle bağdaştıracak bir çözüme ulaşmak oldukça zordur⁷³. Başka bir deyişle, söz konusu ilkeler birbiri ile çelişen ve karşılıklı olarak birbirinin gerçekleşmesini engelleyen bir niteliğe sahiptir⁷⁴. Nitekim, temsilde adalet esas alındığında, yönetimde istikrar ilkesinin dışlanması; yönetimde istikrar esas alındığında ise, temsilde adaletin dışlanması ihtimali söz konusu olacaktır⁷⁵. Bu nedenle, Anayasada yer verilen bu ilkelerin birbiriyle uyumunu sağlamak oldukça zordur. Burada, Anayasa koyucunun saf çoğunluk ya da saf temsili temsil sistemlerinden birinin kabulünü engellediği⁷⁶ ve bu iki uç nokta arasında karma bir sistemin düşünülmesi⁷⁷ ya da birbirine zıt iki kavramın kesiştiği alanın⁷⁸ bulunması gerektiği gibi bir anlam çıkarılabilir.

73 Aynı yönde bkz. Özbudun (2014), s.290; Atar, Yavuz, “Seçim Hukukun Güncel Sorunları”, *Anayasa Yargısı*, S.23, Ankara, 2006, s.231; Bulut, Nihat, “Temsilde Adalet - Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 12 Haziran 2011 Seçimleri”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XIV, S.3-4, 2010, s.3.

74 Gözler (2014), s.190.

75 Benzer yönde bkz. Tanör/Yüzbaşıoğlu (2015), s.227.

76 Yazıcı (2012), s.70.

77 Özbudun (2014), s.290.

78 Teziç (2016), s.369.

Kabul edilen bu hükümlerle, uygulamaya konulacak seçim sistemleri üzerinde AYM'nin subjektif takdir yetkisinin genişlemesi de söz konusu olabilecektir⁷⁹.

2839 sayılı Kanunda öngörülen %10 ülke barajı büyük partileri kollarken, küçük siyasal partileri dışlamaktadır⁸⁰. Buna karşılık Anayasada, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıran bir seçim sisteminin benimsenmesi önerilmektedir. Her iki ilkenin tam anlamıyla bağdaştırılması zor olsa da, temsilde adalet ilkesine ağırlık verilmesi, küçük siyasal partilerin siyasal sistemden dışlanmaması bakımından önemli bir işlev yüklenebilir. Ancak, demokratik rejimlerde, temsilde adalet ve yönetim istikrar ilkelerini dengeleyen bir seçim sistemini bulabilmek önemli bir sorun olup, çok sayıda seçim sisteminin temelde bu nedenle ortaya çıktığını söylemek mümkündür⁸¹.

AYM, 4125 sayılı Kanunun bazı maddelerinin Anayasaya aykırılığı iddiasıyla açılan davada, temsilde adalet ile istikrar kavramlarını bir arada kullanmıştır. Burada, Mahkemenin her iki kavramı uzlaştırmaya yönelik bir bakış açısı getirmeye çalıştığı görülmektedir. Bu durum, “*Temsilde adaletin ağırlığı, yönetimde istikrarın temel koşuludur. Adalet, istikrar sağlar. Yalnızca istikrar düşüncesi, adalet olmayınca istikrarsızlık yaratır*”⁸² cümleleriyle ifade edilmiştir. Kararda ayrıca, kimi durumlarda birbirinin karşısı gibi görünen bu iki ilkenin demokrasinin doğal aracı sayılan seçimlerde birbirini dengeleyecek ve tümleyecek biçimde birlikteliğine önem verilmesi gerektiği ve bu iki ilkeyi her yönüyle olmasa da genelde bağdaştırmanın ülkelere göre değişmesinin olağan bir durum olduğu, bunu seçmenin yasama organının yetkisinde olduğu ve bu yetkinin, yasanın biçimsel düzenlemesiyle değil, özüyle Anayasaya uygun olarak yaşama geçirmekte kullanılması gerektiği belirtilmektedir⁸³.

79 Özbudun (2014), s.290.

80 Gözübüyük (2013), s.196.

81 Tanör/Yüzbaşıoğlu (2015), s.227.

82 AYM, 18.11.1995 T., 1995/54 E., 1995/59 K., *AYMKD*, S.31, C.2, s.852.

83 *Bkz.* AYM, 18.11.1995 T., 1995/54 E., 1995/59 K., *AYMKD*, S.31, C.2, s.852.

Anayasa koyucu “*temsilde adalet*” ve “*yönetimde istikrar*” ilkelerini bir arada kullanmış ve bu iki ilke seçim kanunlarının yapılmasında kanun koyucuyu bağlayıcı esaslar olarak belirlenmiştir. Burada, birbirine ters bu iki ilkenin saf bir şekilde gerçekleştirilmesi söz konusu olamayacağından, bu iki ilkeden ödün vererek orta bir yol bulunmasına çalışılması uygun bir yöntem olacaktır⁸⁴. Başka bir deyişle, yönetimde istikrarın sağlanması için adil temsil ilkesinden, adil temsil sağlanması için de yönetimde istikrar ilkesinden vazgeçilmemesi gerekmektedir. Aksine bir durum, farklı ideolojileri benimseyen siyasal partilerin parlamentoya temsilci gönderememesine ya da siyasal hayatta istikrarsızlık ve bölünmelere yol açabilir⁸⁵.

2.2. TEMSİLDE ADALET İLKESİ

Seçim sistemlerinin temel işlevlerinden biri, toplumdaki farklı görüşlerin parlamentoda temsil edilmesidir. Seçim hukukunda, seçimlerin bu işlevine “*adil temsil*” ya da “*demokratik temsil*” denilmektedir⁸⁶. Daha geniş bir şekilde ifade etmek gerekirse, temsilde adalet ile kastedilen, seçime katılan siyasal partilerin ya da bağımsız adayların aldıkları oy oranında parlamentoda temsilinin sağlanmasıdır⁸⁷.

AYM, temsilde adalet ilkesini şöyle açıklamıştır: “*Anayasa'nın gözetilmesini istediği "temsilde adalet ilkesi" serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm öğeleriyle özetlenmekte ve oyla orantılı temsilci sayısıyla yaşama geçirilmektedir*”⁸⁸.

Siyasal partilerden oy oranı düşük olanların parlamento dışında tutulması, adil bir temsil sisteminin olmadığını gösterdiği gibi, küçük siyasal partilerin sistem dışına itilmesine de yol açar. Ancak, temsilde adalet ilkesi şüphesiz alınan her oyun parlamentoda temsil edileceği

84 Yüzbaşıoğlu (1995/1996), s.106.

85 Türk (2006), s.109.

86 Yüzbaşıoğlu (1995/1996), s.105.

87 Türk (2006), s.78.

88 AYM, 18.11.1995 T., 1995/54 E., 1995/59 K., AYMKD, S.31, C.2, s.852.

varsayımına dayanmaz⁸⁹. Nitekim, demokratik ülkelerde seçime katılan tüm partilerin parlamentoda temsil edilmesi gibi bir uygulama söz konusu değildir.

Burada, üzerinde durulması gereken sorunlardan biri, belli bir oranın üzerinde oy alan siyasal partilerin parlamentoda temsil edilip edilmeyeceğidir. Bu bağlamda, %10 ülke barajı oldukça yüksektir. Burada, ülke barajının makul bir orana düşürülmesi yoluyla temsilde adalet ilkesinin sağlanması mümkün olabilir. Ancak, ülke barajının düşürülmesinin yönetimin istikrarına yapacağı katkının iyi hesap edilmesi gerekir. Aksi halde, barajın düşürülmesi parlamentoda temsil edilen siyasal parti sayısının artmasına yol açabilir. Bu durum, koalisyon pazarlıklarını daha da güçleştirebileceği gibi, küçük partilerin artan pazarlık gücünün hükümetin etkin icraat yeteneğini zayıflatması da mümkündür⁹⁰.

İkinci olarak, parlamentoda temsil edilemeyen oylar sorunu bulunmaktadır. Seçimlerde kullanılan oylardan ciddi bir oranın parlamentoda temsil edilme hakkının olmaması, temsilde adalet ilkesini zedeler⁹¹. Örneğin, ülkemizde 2002 yılı milletvekili genel seçimlerinde %46,34 oranında oyun (14.607.202 oyun) Meclis dışı kaldığı ya da boşa gittiği görülmektedir. Burada, seçimde kullanılan ancak parlamentoya yansımayan yüksek oranda oyun temsilde adalet ilkesini zedelediğini belirtmek gerekir⁹². Ayrıca, adil bir seçim sisteminin, yani seçmene kullandığı oyun az çok bir etkisi olduğu inancını aşıl原因 bir temsil usulünün, oya katılma oranlarında bir yükselmeye yol açabileceğini de belirtmek gerekir⁹³. Böylece, daha demokratik bir yönetimin kurulabilmesi mümkün olabilir.

89 Sabuncu, Yavuz, M. "Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları", *Anayasa Yargısı*, S.23, Ankara, 2006, s.196.

90 Gürsel, Seyfettin, "Toplumsal Tercih Kuramı Çerçevesinde Anayasanın 67. Maddesinde Yer Alan Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkelerinin Değerlendirilmesi", *Anayasa Yargısı*, S.16, Ankara, 1999, s.61.

91 Bkz. Türk (2006), s.109.

92 Konu ile ilgili bkz.Hakyemez (2007), s.18.

93 Karamustafaoğlu, Tunçer, *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, No.262, Ankara, 1970, s.223.

Temsilde adalet ilkesinin uygulamasında, alınan oya uygun bir şekilde parlamentoda temsil edilme konusu çok önemlidir. Aksi halde, bir partinin aldığı oya göre parlamentoda baskın oranda temsil gücünü elde etmesi meşruiyet tartışmalarının yapılmasına neden olabilir. Bu bağlamda, ülkemizde, 1987 yılı seçimlerinde Anavatan Partisi %36 oy olmasına karşılık, Mecliste %65 oranında temsil gücü, 2002 yılı seçimlerinde ise, Adalet ve Kalkınma Partisi %34 oy olmasına karşılık, Mecliste %66 oranında temsil gücü elde etmiştir. Böylece, söz konusu partiler ezici bir çoğunlukla Mecliste temsil edilmişlerdir⁹⁴.

Sonuç olarak, “Türkiye’deki seçim sisteminin temsilde adalet bakımından değerlendirildiğinde, 1991 seçimleri dâhil, sistemin barajı geçen tüm partileri değil, yalnızca en çok oy alan (birinci) partiyi mükâfatlandırıldığını, seçim çevresi barajı uygulamasının kalkmasından sonra ise, en çok oy alan partiden başlayarak azalmakla birlikte barajı aşan tüm partiler bakımından bir aşkın temsilin ortaya çıktığı”⁹⁵ görülmektedir.

2.3. YÖNETİMDE İSTİKRAR İLKESİ

Seçim sistemlerinin temel işlevlerinden biri, parlamentoda bir çoğunluk oluşturarak, ülkeyi yönetecek bir hükümetin belirlenmesidir⁹⁶. Seçim hukukunda, seçimlerin bu işlevine “istikrar ilkesi”, “yönetilebilirlik” ya da “yönetimde istikrar ilkesi” denilmektedir⁹⁷.

Parlamente sistemde yönetimde istikrar ilkesi ile hükümetin sürekliliği ifade edilmektedir⁹⁸. Ancak burada, hükümet sürekliliği ile kastedilenin tek partiye dayalı bir meclis çoğunluğu değil, hükümet istikrarı/sürekliliği olarak tanımlamak mümkündür⁹⁹. Bazı yazarlar, ülke yönetimi bakımından istikrar konusunun tek bir partinin parlamentoda

94 Bkz. Yüzbaşıoğlu (1995/1996), s.141.

95 Sabuncu (2006), s.195.

96 Yüzbaşıoğlu (1995/1996), s.105.

97 Türk (2006), s.77.

98 Sabuncu, Yavuz, “Seçim Sistemi/Adalet ve İstikrar”, *Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı (9-13 Ocak 2001)*, Türkiye Barolar Birliği, Ankara, s.518.

99 Sabuncu (2001), s.518.

tek başına çoğunluk sağlaması şeklinde görmenin, özellikle siyasal bunalım dönemlerinde, koalisyon hükümetlerinin yararlarının göz ardı edilmesi anlamına geleceğini belirtmektedir¹⁰⁰. Ayrıca, Hollanda ve Danimarka'da olduğu gibi, 3-4 ya da 5 partinin oluşturduğu koalisyonların ülkeyi yönettiği ve koalisyon hükümetlerinin süresinin uzun olmadığı yani hükümet istikrarının bulunmadığı durumlarda da, geniş anlamda siyasal istikrarın sağlanabildiği ve ekonomik ve sosyal alanda önemli reformların yapılabildiği görülmektedir¹⁰¹. Bazı yazarlara göre, “güçlü hükümetlerin varlığı istikrarın yeter şartı olmadığı gibi, kısa ömürlü hükümetlerin varlığı da başlı başına sistemin istikrarsız olduğu anlamına”¹⁰² gelmemektedir.

Yönetimde istikrar ilkesi ile amaçlanan hususlar şöyle belirtilebilir¹⁰³: “a. Parlamentoda bir tek parti çoğunluğu sağlamak, böylece uzun süre görev yapabilecek istikrarlı hükümetlerin kurulmasını sağlamak; b. Bu olmazsa bile parlamentodaki parti sayısını sınırlayarak parçalanmış bir parlamento yapısının oluşumunu engellemek; c. Ülke barajını geçmenin zor olması nedeniyle çok sayıda siyasal partinin kurulması ve seçimlere girmesine yol açabilecek siyasal etkileri en aza indirmek; d. Daha önceki dönemlerde örneği olmamakla birlikte, muhtemel bölgesel partilerin oluşumunu zorlaştırmak, bu olmazsa en azından parlamentoya girmelerini engellemek e. Seçmenleri, ziyan olması riskini göze almamak için oylarını büyük partilerde, tercihan iki büyük partide toplamaya teşvik etmek; f. Siyasal partileri, ılımlı seçmenin çoğunlukta olduğu varsayımından hareketle, merkeze yakın durmağa teşvik etmek”¹⁰⁴.

AYM'nin kararlarında ise, yönetimde istikrar ilkesi ile hükümet istikrarı kastedilmektedir. Mahkemeye göre, “Yönetimde istikrar ilkesi” ise, yürütmenin güçlü olmasını sağlayacak biçimde oyları yasama

100 Sabuncu (2001), s.518.

101 Gürsel (1999), s.66.

102 Bulut (2010), s.4.

103 Sabuncu (2006), s.193.

104 Sabuncu (2006), s.193.

organına yansıtacak yöntemler olarak algılanmaktadır” ¹⁰⁵. Kararda, “*“baraj” olarak adlandırılan yeterlilik oranıyla sağlanmak istenen yönetimde istikrar, ... 4121 sayılı Yasa’yla gerçekleştirilen değişiklikle Anayasa’da yer almıştır”* ¹⁰⁶ denilmek suretiyle, yönetimde istikrar ilkesini gerçekleştirme yönünde, seçimlerde baraj uygulamasının getirildiği vurgulanmaktadır.

Yönetimde istikrar ilkesinin saf bir şekilde gerçekleştirilmeye çalışılması ise, bir takım sorunların ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu bağlamda, yönetimde istikrar ilkesine ağırlık verilmesinin, temsilde adalet ilkesinin bozulmasına ve yönetenlerin meşruiyetinin tartışılmasına yol açabileceğini de belirtmek gerekir¹⁰⁷.

3. TEMSİLDE ADALET VE YÖNETİMDE İSTİKRAR İLKELERİ AÇISINDAN YÜZDE ONLUK ÜLKE BARAJI UYGULAMASI

2839 sayılı Kanunla (m.33) milletvekili genel seçimlerinde %10’luk ülke barajı öngörülmüştür. Bu tür bir barajın getirilmesinin temelinde çok parçalı bir Meclis yapısının ortadan kaldırılmasının yattığı görülmektedir. Böylece, yönetimde istikrarın sağlanabileceği düşünmüştür. Aslında, tarihsel olarak bakıldığında, 2839 sayılı Kanunla kabul edilen %10’luk ülke barajından önce de seçimlerde seçim çevresi barajı gibi uygulamalar benimsenmişti. Ancak, bu tür seçim çevresi barajları kısa dönemli olmuştu¹⁰⁸. %10’luk ülke barajı ise, oldukça uzun bir süre, yani 1983 seçimlerinden bu güne yapılan milletvekilliği seçimlerinde uygulanmıştır.

1983-2015 yılları arasında yapılan milletvekili genel seçimlerinde, seçimlere katılım oranları, geçerli oy sayıları ile siyasal partilerin ve bağımsızların aldıkları oylar ve çıkardıkları milletvekili sayıları ile alınan oya göre Meclisteki temsil oranları ile ilgili şu tespitlerin yapılması mümkündür.

¹⁰⁵ AYM, 18.11.1995 T., 1995/54 E., 1995/59 K., *AYMKD*, S.31, C.2, s.852.

¹⁰⁶ AYM, 18.11.1995 T., 1995/54 E., 1995/59 K., *AYMKD*, S.31, C.2, s.852.

¹⁰⁷ Yüzbaşıoğlu (1995/1996), s.105-106.

¹⁰⁸ Bkz. Hakyemez (2007), s.19-20.

6.11.1983 Tarihinde Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri¹⁰⁹

Siyasal Partiler	Aldığı Oy	Oy Oranı %	Milletvekili Sayısı	Temsil Oranı %	Seçime Katılma Oranı %
Anavatan Partisi	7.823.827	45,15	211	52,75	92,27
Halkçı Parti	5.277.698	30,46	117	29,25	
Milliyetçi Demokrasi Partisi	4.032.046	23,27	71	17,75	
Bağımsızlar	195.164	1,12	0	0	
Toplam			399		

1983 yılında yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde, 12 Eylül rejiminin etkisi söz konusudur. Milli Güvenlik Konseyi sadece üç partinin seçime katılmasına izin vermiş, seçime katılan üç parti %10 ülke barajının çok üstünde oy almış, temsil edilmeyen ve boşa giden oy sorunu yaşanmamıştır¹¹⁰. Daha sonra yapılan seçimlerle karşılaştırıldığında, siyasal partilerin aldıkları oy oranları ile Meclisteki temsil gücü arasında, nispeten daha makul bir dengenin bulunduğu görülmektedir¹¹¹. Meclis dışı kalan ya da boşa giden oylar bakımından ise, %1,12'lik bir oy oranı söz konusudur. Bu seçimlerde, %10 ülke barajını geçen partilerden, Anavatan Partisi %7 oranında fazla temsil kazanırken, Halkçı Parti %1,21 ve Milliyetçi Demokrasi Partisi %5,52 oranında eksik temsil elde etmiştir.

29.11.1987 Tarihinde Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri¹¹²

¹⁰⁹ RG. 14.11.1983/18221 (mükerrer).

¹¹⁰ Bkz. Yüzbaşıoğlu (1995/1996), s.141.

¹¹¹ Yüzbaşıoğlu (1995/1996), s.141.

¹¹² RG.09.12.1987/19659.

Siyasal Partiler	Aldığı Oy	Oy Oran 1 %	Milletvekili Sayısı	Temsil Oranı %	Seçime Katılma Oranı %
Anavatan Partisi	8.704.335	36,31	292	64,89	93,26
Sosyal Demokrat Halkçı Parti	5.931.000	24,74	99	22,00	
Doğru Yol Partisi	4.587.062	19,14	59	13,11	
Demokratik Sol Parti	2 044.576	8,53			
Refah Partisi	1.717.425	7,16			
Milliyetçi Çalışma Partisi	701.538	2,93			
Islahatçı Demokrasi Partisi	196.272	0,82			
Bağımsızlar	89.421	0,37			
Toplam			450		

1987 yılında yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde, Anavatan Partisi %36,31 oranında aldığı oya karşılık, Mecliste %64,89 oranında oldukça yüksek bir temsil gücüne sahip olmuştur. Bu durum, %19,81 oranında oyun Meclis dışı kalması ya da boşa gitmesinden kaynaklanmıştır. Söz konusu oran, demokratik standartlar açısından kabul edilemez boyuttadır¹¹³. Bu bağlamda, Demokratik Sol Parti %8,53 ve Refah Partisi %7,16 gibi %10'luk ülke barajına yakın bir oranda oy almasına karşılık, Mecliste temsil edilememişlerdir. Ayrıca, %10 ülke barajını geçemeyen siyasi partilerin çıkaramadıkları temsilciler %10 ülke barajını geçen partiler arasında paylaştırılmıştır. Bu paylaştırmadan

¹¹³ Sabuncu (2001), s.519.

en fazla payı da Anavatan Partisi almıştır. Bu durum, temsilde adaletsizlik oluşturmuştur¹¹⁴. Bu seçimlerde, %10 ülke barajını geçen partilerden, Anavatan Partisi %28,58 oranında fazla temsil kazanırken, Sosyal Demokrat Halkçı Parti %2,74 ve Doğru Yol Partisi %6,03 oranında eksik temsil elde etmiştir.

*20.10.1991 Tarihinde Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri*¹¹⁵

Siyasal Partiler	Aldığı Oy	Oy Oranı %	Milletvekili Sayısı	Temsil Oranı %	Seçime Katılma Oranı %
Anavatan Partisi	5.862.639	24,01	115	25,56	83,92
Refah Partisi	4.121.292	16,88	62	13,78	
Sosyalist Parti	108.374	0,44			
Doğru Yol Partisi	6.600.644	27,03	178	39,56	
Demokratik Sol Parti	2.624.310	10,75	7	1,56	
Sosyal Demokrat Halkçı Parti	5.066.546	20,75	88	19,56	
Bağımsızlar	32.721	0,14			
Toplam			450		

1991 yılında yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde, Meclis dışı kalan ya da boşa giden %0,58'lik bir oy oranı söz konusudur. Şüphesiz

¹¹⁴ Buna benzer bir durum, listeli çoğunluk sisteminin uygulandığı seçimlerde de görülebilir. Bkz. Yüzbaşıoğlu (1995/1996), s.142.

¹¹⁵ RG.01.11.1991/21038 (mükerrer); 01.11.1991 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığının duyurusunda, Adıyaman İlinden itiraz nedeniyle seçim sonuçlarını gösteren tutanaklar gelmediğinden milletvekili dağılımının yapılamadığı belirtilmiştir. Adıyaman ili sonuçları milletvekili dağılımına dahil edildiğinde, Sosyal Demokrat Halkçı Parti, 4 milletvekilliği daha kazanarak toplam 88 sandalye elde etmiştir. Partinin Meclisteki temsil oranı buna göre hesaplanmıştır. Bkz. Adıyaman ili Milletvekili dağılımı için bkz. Milletvekili Genel Seçimleri (1923 – 2011), Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2012, s.19, < <https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/index.zul> >, 01.11.2016.

bu durumun oluşmasında, 1987 yılında baraja takılan siyasal partilerin aralarında anlaşarak seçimlere birlikte katılmalarının etkisi vardır¹¹⁶. Böylece, %10’luk ülke seçim barajına takılan Sosyalist Parti (%0,44) dışında, diğer siyasal partiler seçim barajı sorunu yaşamamışlardır. Bu seçimlerde, %10’luk ülke barajını geçen partilerden, Doğru Yol Partisi % 12,53, Anavatan Partisi %1,55 oranında fazla temsil kazanırken, Refah Partisi %3,10, Demokratik Sol Parti %9,19 ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti %1,19 oranında eksik temsil elde etmiştir.

24.12.1995 Tarihinde Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri¹¹⁷

Siyasal Partiler	Aldığı Oy	Oy Oranı %	Milletvekili Sayısı	Temsil Oranı %	Seçime Katılma Oranı %
Doğru Yol Partisi	5.396.009	19,18	135	24,55	85,2
Yeniden Doğuş Partisi	95.484	0,34			
Anavatan Partisi	5.527.288	19,65	132	24,00	
Millet Partisi	127.63	0,45			
İşçi Partisi	61.428	0,22			
Halkın Demokrasi Partisi	1.171.623	4,17			
Demokratik Sol Parti	4.118.025	14,64	76	13,82	
Yeni Demokrasi Hareketi	133.889	0,48			
Refah Partisi	6.012.450	21,38	158	28,73	
Cumhuriyet Halk Partisi	3.011.076	10,71	49	8,91	
Milliyetçi Hareket	2.301.343	8,18			

¹¹⁶ Bkz. Yüzbaşıoğlu (1995/1996), s.132.

¹¹⁷ 03.01.1996/22512 (mükerrer)

Partisi					
Yeni Parti	36.853	0,13			
Bağımsızlar	133.895	0,48			
Toplam			550		

1995 yılında yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde, Meclis dışı kalan ya da boşa giden %14,45'lik bir oy oranı söz konusudur. Bu oran, 1983 ve 1991 yılı seçimleri ile karşılaştırıldığında yüksek, 1987 yılı seçimleriyle karşılaştırıldığında ise, düşük seviyededir¹¹⁸. Ancak, yine de demokratik standartlar açısından değerlendirildiğinde, yüksek bir oranda oy boşa gitmiştir¹¹⁹. Milliyetçi Hareket Partisi %8,18 gibi, %10'luk ülke barajına yakın bir oranda oy almasına karşılık, Mecliste temsil edilememiştir. Bu seçimlerde, Refah Partisi %7,35, Doğru Yol Partisi %5,37, Anavatan Partisi %4,35 oranında fazla temsil kazanırken, Demokratik Sol Parti %0,82 ve Cumhuriyet Halk Partisi %1,80 oranında eksik temsil elde etmiştir.

18.4.1999 Tarihinde Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri¹²⁰

Siyasal Partiler	Aldığı Oy	Oy Oranı %	Milletvekili Sayısı	Temsil Oranı %	Seçime Katılma Oranı %
Özgürlük ve Dayanışma Partisi	248.553	0,8			87,09
İşçi Partisi	57.607	0,18			
Demokrasi ve Barış Partisi	24.419	0,08			

¹¹⁸ Bkz. Yüzbaşıoğlu (1995/1996), s.143.

¹¹⁹ Sabuncu (2001), s.519.

¹²⁰ RG.27.4.1999/23678 (mükerrer).

Değişen Türkiye Partisi	37.376	0,12			
Anavatan Partisi	4.122.929	13,22	86	15,64	
Emeğin Partisi	51.756	0,17			
Demokrat Türkiye Partisi	179.871	0,58			
Yeniden Doğuş Partisi	44.787	0,14			
Büyük Birlik Partisi	456.353	1,46			
Demokrat Parti	92.093	0,3			
Demokratik Sol Parti	6.919.670	22,19	136	24,73	
Fazilet Partisi	4.805.381	15,41	111	20,18	
Cumhuriyet Halk Partisi	2.716.094	8,71			
Liberal Demokrat Parti	127.174	0,41			
Barış Partisi	78.922	0,25			
Millet Partisi	79.370	0,25			
Doğru Yol Partisi	3.745.417	12,01	85	15,45	
Sosyalist İktidar Partisi	37.680	0,12			
Halkın Demokrasi Partisi	1.482.196	4,75			
Milliyetçi Hareket Partisi	5.606.583	17,98	129	23,45	
Bağımsızlar	270.265	0,87	3	0,55	
Toplam			550		

1999 yılında yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde, Meclis dışı kalan ya da boşa giden %18,32’lik bir oy oranı söz konusudur. Bu oran, 1983, 1991 ve 1995 yılı seçimleri ile karşılaştırıldığında yüksek, 1987 yılı seçimleriyle karşılaştırıldığında düşük seviyededir. Ancak, demokratik standartlar açısından söz konusu oran oldukça yüksektir¹²¹.

¹²¹ Sabuncu (2001), s.519.

Cumhuriyet Halk Partisi %8,71 gibi %10'luk ülke barajına yakın bir oranda oy almasına karşılık, Mecliste temsil edilememiştir. Bu seçimlerde, Anavatan Partisi %2,42, Demokratik Sol Parti %2,54, Fazilet Partisi %4,77, Doğru Yol Partisi %3,44, Milliyetçi Hareket Partisi %5,47 oranında fazla temsil elde etmiştir.

3.11.2002 Tarihinde Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri ¹²²

Siyasal Partiler	Aldığı Oy	Oy Oran 1 %	Milletvekili Sayısı	Temsil Oranı %	Seçime Katılma Oranı %
Demokratik Sol Parti	384.009	1,22			79,14
Demokratik Halk Partisi	1.960.660	6,22			
Yurt Partisi	294.909	0,94			
Milliyetçi Hareket Partisi	2.635.787	8,36			
Doğru Yol Partisi	3.008.942	9,54			
Millet Partisi	68.271	0,22			
Büyük Birlik Partisi	322.093	1,02			
Anavatan Partisi	1.618.465	5,13			
Liberal Demokrat Parti	89.331	0,28			
Saadet Partisi	785.489	2,49			
Bağımsız Türkiye Partisi	150.482	0,48			
Özgürlük ve Dayanışma Partisi	106.023	0,34			
Türkiye Komünist Partisi	59.180	0,19			
Genç Parti	2.285.598	7,25			

¹²² RG.10.11.2002/24932.

İşçi Partisi	159.843	0,51			
Cumhuriyet Halk Partisi	6.113.352	19,39	178	32,36	
Adalet ve Kalkınma Partisi	10.808.229	34,28	363	66,00	
Yeni Türkiye Partisi	363.869	1,15			
Bağımsızlar	314.251	1	9	1,64	
Toplam			550		

2002 yılında yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde, iki siyasal parti %10 ülke barajını geçmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi %34,28 oranında aldığı oya karşılık, Mecliste %66 oranında oldukça yüksek bir temsil gücüne sahip olmuştur. Benzer bir durum Cumhuriyet Halk Partisi için de geçerlidir. Buna göre, Cumhuriyet Halk Partisi %19,39 oranında aldığı oya karşılık, %32,36 oranında bir temsile sahip olmuştur. Bu durum, %45,34 oranındaki oyun Meclis dışı kalması ya da boşa gitmesinden kaynaklanmıştır. Bu oran, 1983, 1987, 1991, 1995 ve 1999 yılı seçimleri ile karşılaştırıldığında oldukça yüksektir. Başka bir deyişle, %10 ülke barajını geçemeyen siyasal partilerin çıkaramadıkları temsilciler %10 ülke barajını geçen iki siyasal parti arasında paylaştırılmıştır. Bu paylaştırmadan en fazla payı da, Adalet ve Kalkınma Partisi almıştır. Bu durum, temsilde adaletsizlik oluşturmuştur. Ayrıca, seçimlerde %46,34 oranındaki oyun Meclis dışı kalması %10'luk ülke barajından kaynaklanan bir temsil sorununu gündemde tutmuştur¹²³. Demokratik Halk Partisi %6,22, Milliyetçi Hareket Partisi %8,36, Doğru Yol Partisi %9,54, Anavatan Partisi %5,13, Saadet Partisi %2,49, Genç Parti %7,25 oranında oy almasına karşılık, %10 ülke barajını geçemedikleri için Mecliste temsil edilme hakkı kazanamamışlardır. Bu seçimlerde, Adalet ve Kalkınma Partisi %31,72 ve Cumhuriyet Halk Partisi ise, %12,97 oranında fazla temsil elde etmiştir.

123 Bulut (2010), s.9.

22.7.2007 Tarihinde Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri ¹²⁴

Siyasal Partiler	Aldığı Oy	Oy Oranı %	Milletvekili Sayısı	Temsil Oranı %	Seçime Katılma Oranı %
Aydınlık Türkiye Partisi	100.982	0,29			84,25
Bağımsız Türkiye Partisi	182.095	0,52			
Saadet Partisi	820.289	2,34			
İşçi Partisi	128.148	0,37			
Cumhuriyet Halk Partisi	7.317.808	20,88	112	20,36	
Halkın Yükselişi Partisi	179.010	0,51			
Özgürlük ve Dayanışma Partisi	52.055	0,15			
Genç Parti	1.064.871	3,04			
Demokrat Parti	1.898.873	5,42			
Liberal Demokrat Parti	35.364	0,1			
Milliyetçi Hareket Partisi	5.001.869	14,27	71	12,91	
Adalet ve Kalkınma Partisi	16.327.291	46,58	341	62,00	
Emek Partisi	26.292	0,08			
Türkiye Komünist	79.258	0,23			

¹²⁴ RG.30.7.2007/26598 (mükerrer).

Partisi					
Bağımsızlar	1.835.486	5,24	26	4,73	
Toplam			550		

2007 yılında yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde, Meclis dışı kalan ya da boşa giden %13,05’lik bir oy oranı söz konusudur. Bu seçimlerde temsilde adaletin önceki seçime göre nispeten sağlanabilmiş olmasını, bazı yazarlar, parti birleşmeleri ve bağımsız aday formülünün % 10 barajını etkisiz hale getirmesinden kaynaklandığını belirtmektedir¹²⁵. Nitekim, Demokratik Sol Parti adaylarının seçime Cumhuriyet Halk Partisi listelerinden girdiği, Demokratik Toplum Partisinin ise, adaylarını seçime bağımsız olarak soktuğu görülmektedir¹²⁶. %13,05’lik boşa giden oy oranı, 1983 ve 1991 yılı seçimleri ile karşılaştırıldığında yüksek, 1987, 1995, 1999 ve 2002 yılı seçimleriyle karşılaştırıldığında düşük bir seviyededir. Ülke barajını geçemeyen siyasal partilerden Saadet Partisi %2,34, Genç Parti %3,04 ve Demokrat Parti %5,42 oranında oy almıştır. 2002 yılı seçimlerinde %10 ülke barajının altında kalan siyasal partilerin oy oranları dikkate alındığında, söz konusu oranlar düşüktür. Bu seçimlerde, Adalet ve Kalkınma Partisi %15,42 oranında fazla temsil elde ederken, Cumhuriyet Halk Partisi %0,52 ve Milliyetçi Hareket Partisi 1,54 oranında eksik temsil elde etmiştir.

12.6.2011 Tarihinde Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri¹²⁷

Siyasal Partiler	Aldığı Oy	Oy Oranı %	Millet vekili Sayısı	Temsil Oranı %	Seçime Katılma Oranı %
Adalet Ve Kalkınma	21.399.082	49,83	327	59,45	83,16

¹²⁵ Bulut (2010), s.11.

¹²⁶ Bulut (2010), s.11.

¹²⁷ RG.23.6.2011/27973

Partisi					
Demokrat Parti	279.480	0,65			
Cumhuriyet Halk Partisi	11.155.972	25,98	135	24,55	
Emek Partisi	32.128	0,07			
Millet Partisi	60.716	0,14			
Liberal Demokrat Parti	15.222	0,04			
Saadet Partisi	543.454	1,27			
Hak Ve Eşitlik Partisi	124.415	0,29			
Halkın Sesi Partisi	329.723	0,77			
Milliyetçi Hareket Partisi	5.585.513	13,01	53	9,64	
Doğru Yol Partisi	64.607	0,15			
Türkiye Komünist Partisi	64.006	0,15			
Milliyetçi ve Muhafazakar Parti	36.188	0,08			
Büyük Birlik Partisi	323.251	0,75			
Demokratik Sol Parti	108.089	0,25			
Bağımsızlar	2.819.917	6,57	35	6,36	
Toplam			550		

2011 yılında yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde, Meclis dışı kalan ya da boşa giden %4,61'lik bir oy oranı söz konusudur. Bu oran, 1983 ve 1991 yılı seçimleri hariç diğer seçimlerle karşılaştırıldığında oldukça düşük seviyededir. Seçime katılan 15 siyasal partiden 3'ü

%10’luk ülke barajını geçebilmiştir. Ülke barajını geçemeyen siyasal partilerden Saadet Partisinin %1,27 oranında oy aldığı diğer partilerin ise, %1’lik oranın altında kaldığı görülmektedir. Bu durum, daha çok, seçmenlerin ülke barajını geçemeyecekleri düşüncesiyle, ilk tercihlerindeki siyasal partiler yerine, barajı geçebileceklerine inandıkları siyasal partilere oy vermeleri nedeniyle ortaya çıkmıştır¹²⁸. Öte yandan, bazı siyasal partilerin bağımsız adaylarla seçime katılmış olmasının da etkisi vardır. Bu seçimlerde, Adalet ve Kalkınma Partisi %9,62 oranında fazla temsil elde ederken, Cumhuriyet Halk Partisi %1,43 ve Milliyetçi Hareket Partisi 3,37 oranında eksik temsil elde etmiştir. Ancak, Adalet ve Kalkınma Partisinin oyların yarısını almasına karşın, önceki seçimle karşılaştırıldığında, milletvekili sayısında azalma yaşanmıştır¹²⁹.

7.6.2015 Tarihinde Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri¹³⁰

Siyasal Partiler	Aldığı Oy	Oy Oranı %	Milletvekili Sayısı	Temsil Oranı %	Seçime Katılma Oranı %
Doğru Yol Partisi	28.852	0,06			83,92
Anadolu Partisi	27.688	0,06			
Hak Ve Özgürlük Partisi	58.716	0,13			
Komünist Parti	13.780	0,03			
Millet Partisi	17.473	0,04			
Hak ve Adalet Partisi	5.711	0,01			

¹²⁸ Göksel, Türkmen / Çınar, Yetkin, “12 Haziran 2011 Seçiminde Seçim Sisteminin Parlamento Yapısına Etkileri”, Politika Notu, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, 2011, Haziran, <http://www.tepav.org.tr/upload/files/1308043628-1.12_Haziran_2011_Seciminde_Secim_Sisteminin_Parlamento_Yapisina_Etkileri.pdf>, 01.11.2016, s.3.

¹²⁹ Bulut (2010), s.13.

¹³⁰ RG.18.6.2015/29390 (mükerrer).

Merkez Parti	20.945	0,05			
Toplumsal Uzlaşma Reform ve Kalkınma Partisi	72.701	0,16			
Halkın Kurtuluş Partisi	60.396	0,13			
Liberal Demokrat Parti	26.500	0,06			
Milliyetçi Hareket Partisi	7.520.006	16,29	80	14,55	
Halkların Demokratik Partisi	6.058.489	13,12	80	14,55	
Saadet Partisi	949.178	2,06			
Cumhuriyet Halk Partisi	11.518.139	24,95	132	24,00	
Adalet ve Kalkınma Partisi	18.867.411	40,87	258	46,91	
Demokratik Sol Parti	85.810	0,19			
Yurt Partisi	9.289	0,02			
Demokrat Parti	75.784	0,16			
Vatan Partisi	161.674	0,35			
Bağımsız Türkiye Partisi	96.475	0,21			
Bağımsızlar	488.226	1,06			
Toplam		100	550		

07.06.2015 tarihinde yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde, Meclis dışı kalan ya da boşa giden %4,78'lik bir oy oranı söz konusudur.

Bu oran, 1983 ve 1991 yılı seçimleri hariç diğer seçimlerle karşılaştırıldığında oldukça düşük ve 2011 yılı seçimleri ile karşılaştırıldığında yakın seviyededir. Seçime katılan 20 siyasal partiden 4’ü ülke barajını geçebilmiştir. Ülke barajını geçemeyen siyasal partilerden en yüksek oyu Saadet Partisinin %2,06 oranında oy aldığı görülmektedir. Ülke barajını geçemeyen diğer partilerin oy oranları ise %1’in altında kalmıştır. Bu seçimlerde, Adalet ve Kalkınma Partisi %6,04 ve Halkların Demokratik Partisi % 1,43 oranında fazla temsil elde ederken, Cumhuriyet Halk Partisi %0,95 ve Milliyetçi Hareket Partisi 1,74 oranında eksik temsil elde etmiştir.

1.11.2015 Tarihinde Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri ¹³¹

Siyasal Partiler	Aldığı Oy	Oy Oranı %	Milletvekili Sayısı	Temsil Oranı %	Seçime Katılma Oranı %
Millet Partisi	19.714	0,04			85,23
Vatan Partisi	118.803	0,25			
Cumhuriyet Halk Partisi	12.111.812	25,32	134	24,36	
Hak Ve Özgürlükler Partisi	108.583	0,23			
Saadet Partisi	325.978	0,68			
Demokratik Sol Parti	31.805	0,07			
Demokrat Parti	69.319	0,14			
Bağımsız Türkiye Partisi	49.297	0,1			
Milliyetçi Hareket	5.694.136	11,9	40	7,27	

¹³¹ RG.12.11.2015/29530 (mükerrer).

Partisi					
Halkın Kurtuluş Partisi	83.057	0,17			
Liberal Demokrat Parti	26.816	0,06			
Halkların Demokratik Partisi	5.148.085	10,76	59	10,73	
Büyük Birlik Partisi	253.204	0,53			
Adalet Ve Kalkınma Partisi	23.681.926	49,5	317	57,64	
Komünist Parti	52.527	0,11			
Doğru Yol Partisi	14.131	0,03			
Bağımsızlar	51.038	0,11			
Toplam		100	550		

01.11.2015 tarihinde yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde, Meclis dışı kalan ya da boşa giden %2,52'lik bir oy oranı söz konusudur. Bu oran, 1983 ve 1991 yılı seçimleri hariç diğer seçimlerle karşılaştırıldığında oldukça düşüktür. Seçime katılan 16 siyasal partiden 4'ü ülke barajını geçebilmiştir. Ülke barajını geçemeyen siyasal partilerin oy oranları ise, %1'in altında kalmıştır. Bu seçimlerde, Adalet ve Kalkınma Partisi %8,14 oranında fazla temsil elde ederken, Cumhuriyet Halk Partisi %0,96, Milliyetçi Hareket Partisi 4,63 ve Halkların Demokratik Partisi % 0,03 oranında eksik temsil elde etmiştir. Beş ay ara ile yapılan seçimlerde, yasal mevzuatta herhangi bir değişiklik yapılmamasına karşılık, her iki seçimde de ülke barajını geçen dört siyasal partinin aldıkları oylarda ve çıkardığı milletvekili sayılarında ciddi anlamda farklılıklar söz konusudur. Buna göre, Adalet ve Kalkınma Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisinin milletvekili sayıları artarken, Halkların Demokratik Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisinin oyları ve milletvekili sayıları ciddi anlamda düşmüştür. Bu durumun

oluşmasında, seçmen tercihlerinin önemli bir etkisinin bulunduğunu belirtmek gerekir.

Sonuç olarak, ilk olarak, temsilde adalet ilkesi bağlamında milletvekili genel seçimler değerlendirildiğinde, 1987, 1995, 1999, 2002, 2007 yıllarındaki seçimlerde boşa giden oyların oldukça yüksek (yaklaşık %10’dan fazla) olduğu görülmektedir. Hatta, 2002 yılı seçimlerinde bu oranın tavan yaptığı ve %45.34 gibi neredeyse seçmenin yarısının oyunun boşa gittiği görülmektedir. Buna karşılık, 1991 yılı seçimlerinde, %0,58 oranında oy boşa gitmiştir. Bu durumun, 1987 yılında baraja takılan partilerin aralarında anlaşarak seçimlere birlikte katılmaları sonucu ortaya çıktığı söylenebilir. 2011 yılı ve sonrasında yapılan seçimlerden sonra ise, boşa giden oylar oldukça düşük seviyelerde (2011 yılı seçimlerinde % 4,61, 7.06.2015 tarihindeki seçimlerde % 4,78, 1.11.2015 tarihindeki seçimlerde ise, % 2,52) kalmıştır. Bu durum, seçmenlerin barajı geçebileceğini düşündüğü siyasal partilere oy verdiği şeklinde yorumlanabilir. İkinci olarak, yönetimde istikrar ilkesi bağlamında milletvekili genel seçimleri değerlendirildiğinde, yüksek oranda öngörülen ülke barajı ile amaçlanan hükümet istikrarı beklentilerinin ancak kısmi düzeyde karşılanabildiği görülmektedir. Nitekim, yüksek oranda belirlenen ülke barajına rağmen, seçim sonuçları değerlendirildiğinde, 1991, 1995 ve 1999 yılı Milletvekili Genel Seçimlerinden sonra koalisyon hükümetleri kurulmuştur. 1999 yılında Bülent Ecevit’in Başbakanlığında kurulan 57. Hükümet hariç olmak üzere¹³², koalisyon hükümetlerinin ömürleri kısa süreli olmuş ve hükümet istikrarı sağlanamamıştır. Öte yandan, 7.06.2015 tarihli Milletvekili Genel Seçimlerinden sonra yeni seçilen TBMM’de Başkanlık Divanı seçiminden sonra kırkbeş gün içinde Bakanlar Kurulunun kurulamaması hali nedeniyle, Cumhurbaşkanı tarafından Anayasanın 116. maddesine göre, seçimlerin yenilenmesine karar verilmiştir. Başka bir deyişle, siyasal partilerin bir araya gelerek hükümet kuramamaları yeniden milletvekili genel seçimlerinin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Bu durum, yönetimde istikrarın sağlanabilmesi için siyasal partiler arasında bir uzlaşma kültürünün önemini ortaya koymaktadır.

132 Bkz.Sabuncu (2006), s.193.

SONUÇ

1995 yılında 4121 sayılı Kanunla Anayasanın 67. maddesine bir fıkra eklenmek suretiyle seçimle ilgili genel ilkeler anayasal olarak düzenlenmiştir. Buna göre, seçim kanunları, “*temsilde adalet*” ve “*yönetimde istikrar*” ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenecektir. Böylece, Anayasa Koyucu seçim kanunları konusunda çerçeve bir hüküm getirerek, kanun koyucunun bu ilke doğrultusunda seçim kanunları ile ilgili düzenleme yapmasını amaçlamıştır. Başka bir deyişle, Anayasa koyucu seçim kanunlarının düzenlenmesinde genel ilkeleri belirlemiş, ancak belli bir seçim sistemi tercihini ortaya koymamıştır. Seçim kanunları, “*temsilde adalet*” ve “*yönetimde istikrar*” ilkelerini bağdaştıracak biçimde kanun koyucu tarafından düzenlenecektir. Bu durum, kanun koyucu tarafından nispi temsil ve çoğunluk sistemleri arasında tercih edebileceği çok farklı seçim sistemlerinin öngörülebilmesine yol açacaktır.

Milletvekili genel seçimlerinde %10 ülke seçim barajı 1983 yılında yürürlüğe giren 2839 sayılı Kanunla (m.33) kabul edilmiştir. 2839 sayılı Kanunda, %10 gibi yüksek oranda ülke barajının getirilmesi, oy potansiyeli düşük siyasal partilerin Mecliste temsil edilmemesini sağlama amacına yönelik bir hükümdür. Bu yönüyle, oldukça yüksek oranda bir barajın öngörülmüş olması, Anayasada yer verilen temsilde adalet ilkesini ihlal etmektedir. Ayrıca, bu derece bir ülke barajının öngörülmesi 1987 yılı seçimlerinde % 19.81, 1991 yılı seçimlerinde % 0,58, 1995 yılı seçimlerinde % 14.45, 1999 yılı seçimlerinde %18.32, 2002 yılı seçimlerinde % 46.34, 2007 yılı seçimlerinde % 13.05, 2011 yılı seçimlerinde % 4.61, 7.06.2015 tarihindeki seçimlerde % 4.78, 1.11.2015 tarihindeki seçimlerde % 2.52 oranında seçmenin oyunun Mecliste temsil edilmemesine ya da verilen oyların boşa gitmesine neden olmuştur. Öte yandan, baraj altında kalan partilere verilen oylar, siyasal eğilimleri tam ters yönde olan siyasal partilerin çıkaracağı milletvekili sayısına katkı yaparak, demokratik yönetim açısından önemli bir sorun oluşturmuştur¹³³.

133 Bkz.Sabuncu (2001), s.520.

Yüksek oranda öngörülen ülke barajı ile amaçlanan hükümet istikrarı beklentileri ancak kısmi düzeyde karşılanabilmiştir¹³⁴. 1991, 1995 ve 1999 yılı Milletvekili Genel Seçimlerinden sonra %10 ülke barajını geçebilen siyasal partiler arasında koalisyon hükümetleri kurulduğu ve söz konusu dönemlerde hükümet istikrarının ancak kısmi olarak sağlanabildiği görülmektedir. Burada, yüksek nitelikte öngörülen baraj ile siyasal hayattaki parti sayısının da istenildiği gibi azaltılamamış olması nedeniyle yönetimde istikrar ilkesinin sağlanamamış olduğunu belirtmek gerekir. 7.06.2015 tarihli Milletvekili Genel Seçimlerinden sonra ise, Bakanlar Kurulunun kurulamaması nedeniyle, Cumhurbaşkanı tarafından Anayasanın 116. maddesine göre, seçimlerin yenilenmesine karar verildiğini belirtmek gerekir. Ayrıca, yönetimde istikrar ilkesini sağlama amacı bile olsa, %10 ülke barajının çok yüksek olduğu görülmektedir. Yüksek oranda öngörülen ülke barajının bir yansıması niteliğinde olmak üzere, seçime katılacak siyasal parti sayılarının azalması yönünde bir gelişmeye de rastlanılmamıştır. Gerçekten, ülke barajının kabul edildiği 1983 yılından sonraki yıllarda yapılan seçimlerde, seçimlere katılma hakkına sahip siyasal partilerin sayısında bir azalma yoktur¹³⁵. Örneğin, 1983 yılı seçimlerine 3, 1987 yılı seçimlerine 7, 1991 yılı seçimlerine 6, 1995 yılı seçimlerine 12, 1999 yılı seçimlerine 20, 2002 yılı seçimlerine 18, 2007 yılı seçimlerine 14, 2011 yılı seçimlerine 15, 2015 yılı (7 Haziran) seçimlerine 20, 2015 yılı (1 Kasım) seçimlerine 16 siyasal parti katılmıştır. Ayrıca, söz konusu seçim dönemlerinde, %10 ülke barajını geçen siyasal partilere bakıldığında, 1983 ve 1987 yıllarında yapılan seçimlerde 3, 1991, 1995 ve 1999 yılı seçimlerinde 5, 2002 seçimlerinde 2, 2007 yılı seçimlerinde 3, 2011 yılı seçimlerinde 3, 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 tarihlerindeki seçimlerde 4 siyasal parti Mecliste temsil elde etmiştir. Bu durum, ülke barajı yoluyla seçmenlerin oylarının büyük partilerde ya da iki büyük partide toplanması amacının gerçekleştirilemediğini göstermektedir¹³⁶.

Yüksek oranda belirlenen ülke barajı, bölgesel düzeyde siyaset yapılmasını güçleştirmiştir. Ülke barajının etnik/bölgesel partilerin

¹³⁴ Sabuncu (2006), s.195.

¹³⁵ Bkz.Sabuncu (2006), s.194; Kuzu (2006), s.311.

¹³⁶ Sabuncu (2006), s.194.

kurulmasına bir etkisi olmamış ancak, bu partilerin Mecliste temsil edilmelerini engellemiştir¹³⁷. Buna göre, sadece ülkenin bir coğrafi bölgesiyle sınırlı siyaset yapan siyasal partilerin milletvekili çıkarması mümkün değildir. Bu durumda, ülke barajının geçilebilmesi için siyasal partilerin bölgesel politikalar yerine, ülke geneline yönelik politikalar oluşturmaları zorunludur. Böylece, siyasal partilerin ülke barajını geçebilmeleri de mümkündür. Bunun örneği, 2015 yılı (7 Haziran ve 1 Kasım) seçimlerinde görülmüştür. Halkların Demokratik Partisi, ülke geneline yönelik politikalara öncelik vermesinin bir sonucu olarak, 7 Haziran 2015 tarihinde yapılan seçimlerde %13,12 oranında ve 1 Kasım 2015 tarihinde yapılan seçimlerde %10,76 oranında oy alarak ülke barajını geçmiştir.

Seçmen davranışları üzerinde de ülke barajının etkisi görülmüştür. Seçmenler ülke barajının geçemeyeceğini düşündüğü ilk tercihindeki siyasal parti yerine, ikinci ya da üçüncü tercihindeki siyasal partilere oy vermiştir¹³⁸. Böylece, seçmenin birincil tercihi dışında başka bir siyasal partiye oy vermesi, temsilde adaleti “*nicel olarak*” ölçülemez de “*niteliksel olarak*” olumsuz anlamda etkilemektedir¹³⁹. Öte yandan, bu durum, küçük partilerin birer tabela partisi olması sonucuna yol açabileceği gibi¹⁴⁰, siyasal sistemden dışlanan kesimlerin farklı katılma biçimlerine yönelmeleri ile parlamento dışı muhalefetin oluşmasına ve sertleşmelere de yol açabilir¹⁴¹.

Yüksek oranda öngörülen ülke barajı, seçimlerde barajı geçemeyecek siyasal partileri farklı yöntemlerle milletvekili çıkarmaya sevk etmiştir. Bunlardan biri, seçimlere bağımsız adaylarla katılmaktır. Ancak bu durum, Anayasada demokratik siyasal hayatın vazgeçilmez öğeleri olarak kabul edilen siyasal partilerin, demokratik sistemin işleminde en önemli araç olan seçimlerden dışlanmasına yol açabilecek sorunlu bir yöntemdir. Ülkemizde, bağımsız aday yöntemi de uygulanmakta olup,

137 Sabuncu (2006), s.195.

138 Bkz. Göksel/Çınar (2011), s.3.

139 Göksel/Çınar (2011), s.3.

140 Göksel/Çınar (2011), s.5.

141 Sabuncu (2006), s.197.

siyasal partiler geçmişte bu yöntemle milletvekili genel seçimlerinde milletvekili çıkarmıştır. Bu bağlamda, 2007 yılı Milletvekili Genel Seçimlerinde siyasal partilerin genel başkanları dâhil parti adayları bağımsız aday olarak seçimlere katılmışlar¹⁴² ve 26 milletvekili bu şekilde seçilmiştir. Yine benzer bir örnek 2011 yılı seçimlerinde milletvekili genel seçimlerinde yaşanmıştır. Bağımsız olarak seçimi kazanan milletvekili sayısı 35 olmuştur. İkinci olarak, yüksek oranda öngörülen ülke barajı siyasal partiler arasında seçim işbirliklerini ortaya çıkarmıştır. Böylece, oy oranı düşük olan siyasal parti, oy oranı fazla olan siyasal parti ile milletvekili genel seçimlerinden önce işbirliği yaparak, adaylarını büyük partinin listesine kaydettirmektedir. Bu yöntemle, oy potansiyeli düşük siyasal partilerin milletvekili çıkarması söz konusu olabilmektedir. Bu kapsamda, 1991 yılında yapılan seçim işbirliklerinden birinin; Refah Partisi, Milliyetçi Çalışma Partisi ve İslahatçı Demokrasi Partisi arasında, diğerinin ise, Sosyal Demokrat Halkçı Parti ile Halkın Emek Partisi arasında yapıldığı görülmüştür¹⁴³. 2007 yılında ise, Demokratik Sol Parti ile Cumhuriyet Halk Partisi arasında bir seçim işbirliği yapılmıştır¹⁴⁴. Ancak, partiler arasında fiilen yapılan seçim işbirliğinin, seçimlerde küçük partilerin siyaset yapmasını engelleyici bir etkisinin bulunduğunu belirtmek gerekir. Bu nedenle, ülke barajının olumsuz etkilerini ortadan kaldırma amacıyla siyasal partilerin seçimlerde hukuken işbirliği yapabilmesini sağlayıcı bir düzenlemenin kabul edilmesi yararlı olacaktır. Bu bağlamda, 2839 sayılı Kanunda (m.16) öngörülen “*Siyasi partiler anlaşarak müşterek liste halinde aday gösteremezler*” hükmünün madde metninden çıkarılması gereklidir¹⁴⁵. Burada, ülke barajının bütünüyle etkisiz hale getirilmemesi için seçim işbirliği yapan siyasal partilere yönelik farklı bir barajın öngörülmesi de söz konusu olabilir¹⁴⁶.

142 Sabah Gazetesi, 21.07.2007, <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/07/21/haber,D1DE_190_D1CFD4B3BA9F58D5C315C20A9.html>, 01.11.2016.

143 Bkz. Yüzbaşıoğlu (1995/1996), s.132.

144 Bkz. Bulut (2010), s.11.

145 Atar (2006), s.229; aynı yönde bkz. Bulut (2010), s.17.

146 Bkz. Atar (2006), s.229.

1982 Anayasası döneminde, seçim sistemi konusunda AYM farklı kararlar vermek suretiyle istikrarlı bir içtihat geliştirememiştir¹⁴⁷. AYM, 1982 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra ilk olarak, seçim sistemi konusunun kanun koyucunun siyasal takdirine ait bir konu olduğunu belirtmiştir¹⁴⁸. Böylece, Mahkeme yönetiminde istikrar ilkesi yönünde bir görüşü temel almıştı. Buna karşılık, 27.10.1995 tarih ve 4125 Sayılı Kanunun Anayasaya uygunluk denetiminde ise, her ne kadar ülke barajı iptal edilmemiş olsa da, seçim çevresi barajına ilişkin getirilen hükümler “*temsilde adalet ilkesi*”ne aykırı bulunmuştur. Bu durum, Mahkemenin seçim çevresi barajına ilişkin düzenlemeyi iptal ettiği gibi, %10 ülke barajı ile ilgili de temsilde adalet ilkesini uygulamak suretiyle yeni bir içtihat geliştirebileceğini düşündürmektedir. Ancak Mahkemenin, 1961 Anayasası döneminde temsilde adalet ilkesini esas aldığı ve 1982 Anayasası döneminde ise, demokrasinin yönetilebilirlik yönüne ağırlık verdiğini de belirtmek gerekir¹⁴⁹.

Türkiye’de uygulanan %10 ülke barajı ulusalüstü alanda da dava konusu olmuştur. Bu bağlamda AİHM, %10 ülke barajının oranının yüksek olduğunu kayıt altına almış, ancak seçim barajı oranını belirlemenin ulusal makamların yetkisi dâhilinde olduğunu vurgulayarak, Sözleşmenin 1 No.lu Protokolün 3. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır¹⁵⁰. Bu durumda, konuyla ilgili olarak gerekli değişikliklerin mevzuatta yapılabilmesinin önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Ayrıca, AİHM tarafından %10 ülke barajı AİHS’ne aykırı bulunmamış olsa da, ülkemizdeki %10’luk baraj uygulamasının yüksek olduğunu kayıt altına alındığını belirtmek gerekir¹⁵¹.

Ülke barajının temsilde adalet ilkesi bakımından ortaya çıkardığı olumsuzluğun ortadan kaldırılması için barajsız Türkiye milletvekilliğine

¹⁴⁷ Bkz.Kuzu (2006), s.311-312.

¹⁴⁸ Bkz. AYM, 01.03.1984 T., 1984/1 E., 1984/2 K., *AYMKD*, S.20, s.184-190; AYM, 09.10.1987 T., 1987/23 E., 1987/27 K., *AYMKD*, S.23, s.380-381.

¹⁴⁹ Tanör/Yüzbaşıoğlu (2015), s.232.

¹⁵⁰ Case Of Yumak And Sadak v. Turkey, Grand Chamber, 08.07.2008, parag.147-148.

¹⁵¹ Case Of Yumak And Sadak v. Turkey, Grand Chamber, 08.07.2008, parag.147.

yönelik bir düzenleme kabul edilebilir. Ancak, Türkiye milletvekilliğini öngören düzenleme AYM tarafından, Anayasanın 80. ve 75. maddelerine aykırı bulunarak, iptal edilmiştir¹⁵². Mahkemeye göre, “Bir seçim bölgesinden seçilmemiş bir kişinin, partisinin aldığı oylara dayanılarak partisinin yetkili kurulları kararıyla bir ille ilişkilendirilmesi Anayasa dışı bir bağın kurulmasıdır”¹⁵³. Ancak, karara karşı oy yazan bir üyenin de belirttiği gibi, kanun koyucunun, Anayasanın 80. maddesindeki temsil usulüne göre, seçim çevrelerini istediği gibi tespit etmesi mümkündür¹⁵⁴. Başka bir deyişle, Anayasada seçim çevresi ya da seçim bölgesi tanımı yapılmadığından, bu konular kanun koyucu tarafından belirlenebilir¹⁵⁵. Konuya temsilde adalet ilkesi açısından yaklaşıldığında ise, Türkiye milletvekilliği aracılığıyla düşük oy alan ve ülke barajını geçemeyen siyasal partilerin de Mecliste temsilci bulundurmaları sağlanabilirdi. Ayrıca, bazı yazarlarca, büyük kentlere doğru göçün etkisiyle kaybolan nüfus-bölge özdeşliği nedeniyle bu yönde yapılacak bir düzenlemenin yararlı olabileceği dile getirilmiştir¹⁵⁶. Bu durumda, AYM’nin konuyla ilgili içtihadını değiştirmesinin, ülke barajının küçük partiler için getirdiği olumsuz etkilerini kısmi olarak hafifletmesi yanında, temsilde adaletin sağlanması açısından da gerekli olduğunu belirtmek gerekir.

Sonuç olarak, milletvekili seçimlerinde öngörülen %10 ülke barajı, diğer demokratik ülkelerin uygulamalarına bakıldığında, makul bir seviyede değildir. Bu tür yüksek oranda bir barajın öngörülmesi temsilde adaletsiz bir sonucun doğmasına neden olmaktadır. Ayrıca, 7 Haziran 2016 tarihindeki seçimlerden sonra hükümetin kurulamaması nedeniyle, Cumhurbaşkanı tarafından seçimlerin yenilenmesine karar verildiği ve yüksek orandaki barajın her zaman istikrar da getirmediği görülmektedir. Bu nedenle, ülke barajının makul bir seviyeye çekilmesi doğru bir davranış olacaktır. Bu konuda, bizce ülke barajının %1-3

¹⁵² AYM, 18.11.1995 T., 1995/54 E., 1995/59 K., *AYMKD*, S.31, C.2, s.844-845.

¹⁵³ AYM, 18.11.1995 T., 1995/54 E., 1995/59 K., *AYMKD*, S.31, C.2, s.845.

¹⁵⁴ Üye Haşim Kılıç’ın karşı oy yazısı, AYM, 18.11.1995 T., 1995/54 E., 1995/59 K., *AYMKD*, S.31, C.2, s.882.

¹⁵⁵ Atar (2006), s.229.

¹⁵⁶ Atar (2006), s.228.

seviyelerine indirilmesi makul gözükmetedir¹⁵⁷. Bu bağlamda, Anayasada öngörülen temsilde adalet ilkesine uygun olarak, 2839 sayılı Kanunda gerekli düzenlemenin yapılması gerekmektedir.

¹⁵⁷ Yüzbaşıoğlu ÷lke barajının %5 ya da %7 oranında olması gerektiğini belirtmekte (Yüzbaşıoğlu (1995/1996), s.149), Kuzu, ÷lke barajının %5 olması gerektiğini belirtmekte (Kuzu (2006), s.317), Yazıcı ise, ÷lke barajının %4-5 olması gerektiğini belirtmektedir. Bkz. Yazıcı (2012), s.70.

KAYNAKÇA

ARASLI, Oya, *Seçim Sistemleri Kavramı ve Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri (1876-1987)*, Ankara, 1989.

ATAR, Yavuz, “Seçim Hukukun Güncel Sorunları”, *Anayasa Yargısı*, S.23, Ankara, 2006, s.211-235.

BULUT, Nihat, “Temsilde Adalet - Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 12 Haziran 2011 Seçimleri”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XIV, S.3-4, 2010, s.1-18; <http://eski.erzincan.edu.tr/birim/HukukDergi/makale/2010_IV_2.1.pdf>,01.11.2016

ÇAĞLAR, Bakır, “Anayasa Mahkemesi Kararlarında Demokrasi”, *Anayasa Yargısı*, S.5, Ankara, 1990, s.51-127.

DAVER, Bülent: “Seçim Sistemi ve Anayasa Yargısı”, *Anayasa Yargısı*, S.5, Ankara, 1989, s.131-147.

ERDOĞAN, Mustafa, *Anayasal Demokrasi*, 5. B., Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003.

GÖKSEL, Türkmen / Çınar, Yetkin, “12 Haziran 2011 Seçiminde Seçim Sisteminin Parlamento Yapısına Etkileri”, *Politika Notu*, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, 2011, Haziran, <http://www.tepav.org.tr/upload/files/13080436281.12_Haziran_2011_Seciminde_Secim_Sisteminin_Parlamento_Yapisina_Etkileri.pdf>,01.11.2016.

GÖZLER, Kemal, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 17. B., Ekin, Bursa, 2014.

GÖZÜBÜYÜK, Şeref, *Anayasa Hukuku*, Turhan Kitabevi, 19. B., Ankara, 2013.

GÜRSEL, Seyfettin, “Toplumsal Tercih Kuramı Çerçevesinde Anayasanın 67. Maddesinde Yer Alan Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkelerinin Değerlendirilmesi”, *Anayasa Yargısı*, S.16, Ankara, 1999, s.46-68.

HAKYEMEZ, Yusuf Ş., “Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Açısından Seçim Barajı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı”, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XI, S.1-2, 2007, s.17-37.

KARAMUSTAFAOĞLU, Tunçer, *Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri*, A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, No.262, Ankara, 1970.

KUZU, Burhan, “Nasıl Bir Seçim Sistemi: Siyasi Parti Görüşleri”, *Anayasa Yargısı*, S.23, Ankara, 2006, s.283-318.

ÖZBUDUN, Ergun, *Türk Anayasa Hukuku*, 15. B., Yetkin Yayınları, Ankara 2014.

ÖZBUDUN, Ergun “Seçim Sistemleri ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.44, S.1-4, 1995, s.521-539.

SABUNCU, Yavuz, M. “Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları”, *Anayasa Yargısı*, S.23, Ankara, 2006, s.191-197.

SABUNCU, Yavuz, “Seçim Sistemi/Adalet ve İstikrar”, *Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı (9-13 Ocak 2001)*, Türkiye Barolar Birliği, Ankara, s.517-526.

TANÖR, Bülent/ Yüzbaşıoğlu, Necmi, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, 15. B., Beta Yayınları, İstanbul, 2015.

TEZİÇ, Erdoğan, *Anayasa Hukuku*, Beta Yayınları, 20. B., İstanbul, 2016.

TÜRK, Hikmet, S., “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”, *Anayasa Yargısı*, S.23, Ankara, 2006, s.75-112.

UYGUN, Oktay, *Demokrasi, Tarihsel, Siyasal ve Felsefi Boyutlar*, XII Levha Yayıncılık, İstanbul, 2011.

YAZICI, Serap, *Demokratikleşme Sürecinde Türkiye*, 2. B., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2012.

YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, “Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C.50, S.1-2, 1995/1996, s.103-150.

Mahkeme Kararları

AYM, 3,4 ve 6.5.1968 T., 1968/15 E., 1968/13 K., *AYMKD*, S.6, s. 125-199.

AYM, 01.03.1984 T., 1984/1 E., 1984/2 K., *AYMKD*, S.20, s.161-254.

AYM, 09.10.1987 T., 1987/23 E., 1987/27 K., *AYMKD*, S.23, s.367-406.

AYM, 18.11.1995 T., 1995/54 E., 1995/59 K., *AYMKD*, S.31, C.2, s.800-889.

AYM, 01.12.1995 T., 1995/56 E., 1995/60 K., *AYMKD*, S.31, C.2, s.890-903.

Case of Yumak and Sadak v. Turkey, (Application no. 10226/03), 30.01.2007, [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\"itemid\":\[\"001-79264\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\), 01.11.2016; Osman DOĞRU, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları*, (10226/03 Yumak ve Sadak - Türkiye, 30.01.2007, Çev. Serkan Cengiz), C.4, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.758-775.

Case of Yumak and Sadak v. Turkey, Grand Chamber, (*Application no. 10226/03*), 08.07.2008, < [, 01.11.2016; Dışişleri Bakanlığı Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları Genel Müdür Yardımcılığı, \[,01.11.2016.\]\(http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\\)](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{\)

Diğer Kaynaklar

Anayasa Mahkemesi Kararları, <www.anayasa.gov.tr>, 01.11.2016.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları, <<http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>>, 01.11.2016.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, <http://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf>, 01.11.2016. *Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi*, <<http://assembly.coe.int/nw/Home-EN.asp>>, 01.11.2016.

Başbakanlık Mevzuat Bilgi Sistemi, <mevzuat.gov.tr>, 01.11.2016.

Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Bildirisi, <<http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights>>,<<http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyannamesi.pdf>>, 01.11.2016; <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/insan_haklari_evrensel_bildirisi.pdf>, 01.11.2016

DOĞRU, Osman, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları*, C.4, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2008.

GEMALMAZ, Semih M., *Ulusalüstü İnsan Hakları Belgeleri (Uluslararası ve Bölgesel Sistemler)*, 2. B., Beta Yayınları, İstanbul, 2000.

Milletvekili Genel Seçimleri (1923 – 2011), Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara,2012,<<https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/index.zul>>, 01.11.2016.

Resmi Gazete, < <http://www.resmigazete.gov.tr>>, 01.11.2016.

Sabah Gazetesi Arşiv, < <http://www.sabah.com.tr/arsiv>>, 01.11.2016.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, <<https://www.tbmm.gov.tr>>, 01.11.2016.

YÜZBAŞIOĞLU, Necmi, *Anayasa Hukukunun Temel Metinleri*, 7. B., Beta Yayınları, İstanbul 2011.